

UiO : **Det juridiske fakultet**

Strafferammer og straffennivå ved narkotikalovbrudd

Kandidatnummer: 686

Leveringsfrist: 25. november 2012

Antall ord: 17 762

Innholdsfortegnelse

1	INNLEDNING	4
1.1	Presentasjon av tema og problemstilling	4
1.2	Rettskilder og metode	5
1.3	Den videre fremstilling	6
2	GENERELT OM STRAFF	7
2.1	Straff og formålet med straff	7
2.2	Vilkårene for straff.....	8
2.3	Strafferammen	9
2.4	Straffenivået.....	11
2.5	Straffutmåling	11
2.6	Adgangen til å fravike strafferammene	12
3	STRAFFERAMMER	14
3.1	Historisk tilbakeblikk.....	14
3.1.1	Opiumsloven.....	15
3.1.2	Single Convention on Narcotic Drugs.....	15
3.1.3	Lov om legemidler og gifter.....	16
3.2	Rettstilstanden i dag.....	16
3.2.1	Legemiddeloven	16
3.2.2	Straffeloven av 1902.....	18
3.2.3	Våre folkerettslige forpliktelser.....	22
3.3	Kort om straffeloven av 2005	23
3.4	Strafferammene fra 2005 til 2012	23
3.5	Narkotikalovbrudd i spesiallovgivningen	24
3.5.1	Vegtrafikkloven	24
3.5.2	Arbeidsmiljøloven	25

4	STRAFFENIVÅET	26
4.1	Dagens straffnivå for narkotikalovbrudd	26
4.1.1	Grensen mellom ”besittelse” i legemiddeloven § 24 jf. § 31 andre ledd og ”oppbevaring” i straffeloven § 162 første ledd	27
4.1.2	Grov narkotikaforbrytelse, jf. straffeloven § 162 andre ledd	28
4.1.3	”Meget betydelig kvantum”, straffeloven § 162 tredje ledd	34
4.1.4	Nytt stoff og intet straffnivå	40
4.2	Den konkrete utmålingen	41
4.2.1	Formildende omstendigheter	42
4.2.2	Skjerpende omstendigheter	45
4.3	Betydningen av type befatning	46
4.4	I hvilken grad kan dommeren avvike fra eller endre straffnivået?	47
4.5	Domstolene under press for å heve straffnivået	47
4.6	Utviklingen	48
5	STRAFFREAKSJONSFORMENE	49
5.1	Straffens formål	49
5.1.1	Allmennpreventive hensyn	50
5.1.2	Individualpreventive hensyn	50
5.2	Straffeloven § 15	51
5.3	Bot	52
5.4	Fengsel	53
5.4.1	Betinget	54
5.4.2	Ubetinget	54
5.5	Samfunnsstraff	54
5.6	Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND-dom)	55
6	UTVIKLINGEN	56
6.1	Strafferammene i nyere tid	56
6.2	Antall narkomane	57

6.3	Antall narkotikasaker, statistikk	58
7	RETTSPOLITISKE VURDERINGER	58
7.1	Legaliseringsdebatten	58
7.2	Narkotika som et problem i fengsler	60
7.3	Står narkotikaloggivningen i en særstilling?	60
7.4	Er straff egnet som middel for å bekjempe narkotikakriminaliteten?	62
8	FORHOLDET TIL UTENLANDSK RETT	64
9	LITTERATURLISTE	67
9.1	Lover	67
9.2	Forskrifter	67
9.3	Internasjonale konvensjoner	68
9.4	Forarbeider	68
9.5	Rettspraksis	69
9.6	Juridisk litteratur	71
9.7	Rundskriv	72
9.8	Artikler	72
9.9	Andre kilder	73

1 Innledning

1.1 Presentasjon av tema og problemstilling

Oppgaven tar for seg utviklingen av strafferammene og straffenivået for narkotikalovbrudd. Narkotikakriminalitet har vist seg å være et økende problem og lovgiver har svart på denne utviklingen med en etappevis endring av narkotikaregelverket. Et sentralt hensyn bak lovendringene har vært at strafferammene skulle virke preventivt for å forhindre narkotikavirksomhet på det norske markedet. Samtidig har det vært viktig at strafferammene har vært proporsjonale med strafferammer for andre lovbrudd. Krenkelser av interesser som er sterkt beskyttelsesverdige (liv og frihet) skal ha høyere strafferamme enn tilsvarende krenkelser av interesser som ikke er like beskyttelsesverdige (formueskrenkelser).¹ Et lands strafferett kan i stor grad være et speilbilde av eksisterende samfunnsforhold og moraloppfatninger.²

Narkotika er ikke definert i loven. I straffeloven § 162 fremgår det at narkotika er ”stoff som med hjemmel i lov er ansett som narkotika”. Hvilke stoffer som har vært ansett for å være narkotika har variert gjennom tiden. I dag er alle narkotiske stoffer listet opp i det som betegnes som ”narkotikalist”, en forskrift hjemlet i legemiddeloven³ § 22. Legemiddeloven bruker uttrykket ”narkotika mv.”. Dette fordi narkotikalist inneholder flere stoffer enn de som etter internasjonale konvensjoner er betegnet som narkotika.⁴ I henhold til legemiddeloven § 22 har Kongen fullmakt til å fastsette hvilke stoffer som skal regnes som narkotika. I praksis er det Statens legemiddelverk ved helsedirektøren som ajourfører listen. Narkotika er en samlebetegnelse på flere forskjellige stoffer av ulik art, men som alle gir en form for rus. Enkelte narkotiske stoffer er foreskrevet av lege og kjøp og bruk av slike me-

¹ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) punkt 11.2.2.1

² Andenæs ”Alminnelig strafferett” (2004) s. 5

³ Lov av 4. desember 1992 nr. 132

⁴ Andenæs ”Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene” s. 243

dikamenter er ikke straffbart. Det er den ulovlige befatningen med narkotika som er tema her.

Utbredt narkotikabruk fører til helseskader for misbrukeren og er i tillegg et stort samfunnsproblem. Ved å kriminalisere ønsker en å få folk til å ta avstand fra slike handlinger. I nyere tid har narkotikavirksomheten vist seg i flere tilfeller å være organisert og i profittøymed, som gjør det vanskelig og omfattende å kontrollere. Narkotikalovbruddene er ofte sammensatt og involverer i mange tilfeller mennesker i flere ledd. Straffebestemmelsene for narkotikalovbrudd har, som mange andre straffebestemmelser, en vid strafferamme slik at det er av interesse å få kartlagt straffenivået. En utmålt straff i en konkret sak kan ligge langt fra ytterpunktene i den ene eller andre retningen. Høyesterett har gjennom sin straffutmåling bidratt til å avklare hva som er straffenivået for ulike typer befatning med narkotisk stoff.

Formålet med avhandlingen er å belyse den utviklingen som har skjedd i narkotikalovverket og den oppfølging som har skjedd i rettspraksis. Hvilke hensyn som har stått bak lovendringene vil være sentralt for å forstå utviklingen. Avhandlingen skal videre omhandle det straffenivået vi har for narkotika i dag.

1.2 Rettskilder og metode

Oppgaven vil basere seg på de alminnelige rettskildene i den generelle juridiske metode. Lov, forarbeider, rettspraksis og juridisk litteratur vil derfor stå særlig sentralt. Ettersom oppgaven befinner seg på legalitetsprinsippets område vil den mest sentrale rettskilden være loven. De øvrige rettskildene vil være nødvendig for å belyse innholdet i bestemmelsene. Legalitetsprinsippet slår fast at ingen skal dømmes uten hjemmel i lov. Dette gjør seg særlig sterkt gjeldende på strafferettens område ettersom det å straffe er svært inngripende overfor borgeren. Det er derfor et særlig krav i strafferetten at bestemmelsene må være tilstrekkelig klare. Det innebærer at tolking av en lovbestemmelse i utvidende forstand vil være problematisk og at antitetisk tolkning ikke er aktuelt.

Straffeloven av 22. mai 1902 nr. 10 vil være den sentrale loven ettersom det er der narkotikalovbrudd i all hovedsak reguleres. Videre vil legemiddeloven av 4. desember 1992 nr. 132 komme til anvendelse ved at den hjemler straff for besittelse og bruk av narkotika. Narkotikaforskriften⁵ er hjemlet i legemiddeloven § 22 og slår fast hvilke stoffer som er å anse som narkotika og dermed er ulovlig i henhold til straffeloven § 162. Straffeloven av 2005 er ikke trådt i kraft enda (hva gjelder narkotikareguleringen) og vil derfor bare bli behandlet der det synes naturlig å påpeke forskjeller, eller der rettstilstanden er blitt endret.

Forarbeider er viktig for å belyse i hvilken grad lovgiver har ansett narkotika som straffverdig opp gjennom tiden. Her vil hensynene bak strafferammene komme frem. Forarbeidene er således et uttrykk for lovgiveres vilje, og domstolene har tradisjonelt holdt seg lojal til den der dette kommer frem.

Rettspraksis danner et bilde av hvilket straffenivå som gjelder og hva som tillegges vekt ved utmålingen av straff. Narkotikasaker utgjør en av de største grupper straffesaker som kommer for domstolene.⁶ Det vil i denne oppgaven som utgangspunkt være Høyesterettspraksis som blir behandlet, fordi underinstansenes avgjørelser har mindre rettskildemessig betydning ettersom Høyesterett dømmer i siste instans.⁷

1.3 Den videre fremstilling

Avhandlingen vil i hovedsak bestå av en gjennomgang av oppgavens hovedelementer, ”strafferammer” og ”straffenivå” ved narkotikalovbrudd. Under ”strafferammer” vil jeg redegjøre for narkotikalovgivningen opp gjennom tiden, og frem til i dag. Dette vil illustrere i hvilken grad narkotika har utviklet seg som et problem og hvordan dette har vært løst i

⁵ Forskrift av 30. juni 1978 nr. 08

⁶ <http://www.ssb.no/samfunnsspeilet/utg/200801/03/index.html>

⁷ Grunnloven § 88

lovgivningen. Under ”straffenivået” vil straffenivået for de ulike narkotiske stoffene vurderes med utgangspunkt i rettspraksis. Videre vil jeg omtale straffereaksjonsformene.

Til slutt i oppgaven vil jeg se på utviklingen som har vært i strafferammene i nyere tid og på utviklingen i antall narkotikasaker i domstolen. Rettspolitiske betraktninger, herunder legaliseringsdebatten og spørsmålet om hvor godt straff er egnet som middel til å bekjempe narkotika blir behandlet avslutningsvis. Så langt i historien har narkotika bare vært et økende problem, en god løsning for å bekjempe dette er således ikke etablert.

Forholdet til utenlandsk rett setter norsk narkotikalovgivning i et større og internasjonalt perspektiv. Narkotika er et globalt problem som hver stat må regulere slik de finner det hensiktsmessig. Noen internasjonale konvensjoner bidrar likevel til å sikre en minimums-regulering for de stater som har ratifisert den.

2 Generelt om straff

2.1 Straff og formålet med straff

Straff er i norsk rett tradisjonelt definert som ”et onde som staten påfører en lovovertreder på grunn av lovovertrædelsen, i den hensikt at det skal føles som et onde”. Høyesterett sluttet seg til denne definisjonen i Rt. 1977 s. 1207.⁸ I moderne tid kan gjengjeldelse ikke være straffens formål.⁹ Formålet med straff er å forebygge uønskede adferd. Dette gjør vi ved å kriminalisere visse handlinger.

Ved straffutmålingen må en rekke hensyn avveies. Blant annet må det i en del tilfeller legges vekt på hvilken reaksjon som tar hensyn til domfeltes behov for rehabilitering. Hensynet til rehabilitering ble senest trukket frem i 22-juli saken der det fremkommer av rettens

⁸ Andenæs ”Alminnelig Strafferett” (2004) s. 10

⁹ Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) punkt 6.2

bemerkninger at fengselsstraffen også skal være en vei tilbake til samfunnet. Hensynet til humanitet og rettferdighet tilsier at straff bare bør brukes der det er antatt å ha en nytteverdi.¹⁰

Ved utmåling av straff er det vanlig å vektlegge såkalte allmennpreventive hensyn (det at straffen skal skremme andre fra å begå lignende lovbrudd) og individualpreventive hensyn (det at straffen skal skremme den aktuelle forbryteren fra å begå nye lovbrudd). Det er imidlertid ikke bare frykten for en straffereaksjon som motiverer folk til å følge rettsreglene. På en rekke rettsområder vil moralske hemninger virke preventivt i seg selv. Særlig der det er snakk om mer alvorlige forbrytelser som drap, ran osv.. Det finnes imidlertid en del lovbrudd som ikke kan sies å ha noen egentlige moralske implikasjoner, for eksempel forbudet mot å kjøre over fartsgrensen.

2.2 Vilklårene for straff

For at straffansvar skal bli aktuelt er det fire grunnvilkår som etter norsk rett må være tilfredsstilt. For det første må det foreligge en straffbar handling. Det må dreie seg om overtredelse av et straffebud med hjemmel i lov. Dette betegnes som legalitetsprinsippet og kommer til uttrykk blant annet i Grunnloven § 96 hvor det heter at ”Ingen kan dømmes uten efter Lov...”. I strafferetten setter kravet til lovhjemmel grenser for hvordan vi kan tolke ordlyden i det aktuelle straffebud. Det er krav til at lovhjemmelen er tilstrekkelig klar.

Videre må tiltalte ha utvist subjektiv skyld. Forsett er det alminnelige skyldkravet i norsk rett og innebærer at vedkommende har holdt det som sikkert eller overveiende sannsynlig at han begikk lovbruddet. Vurderingsnormen er utarbeidet i rettspraksis og er sikker rett, jf. Rt. 1991 s. 600. Straffeloven § 40 slår fast at hovedregelen er at vedkommende må ha utvist forsett, men at uaktsomhet i visse tilfeller er tilstrekkelig til å oppfylle skyldkravet, jf.

¹⁰ Ot.prp nr. 90 (2003-2004) punkt 6.2

bestemmelsens første ledd: ”medmindre det udtrykkelig er bestemt eller utvetydig forudsat, at ogsaa den uagtsomme Handling er strafbar.”

For det tredje er det et vilkår at tiltalte er strafferettslig tilregnelig. Tilregnelighetskravet innebærer for det første at vedkommende må være over den kriminelle lavalder, som er 15 år.¹¹ Regelen skal sikre at den som straffes har et minstenivå av modenhet, sjelelig sunnhet og bevissthet. I tillegg kreves det i henhold til straffeloven § 44 at gjerningsmannen ikke var ”psykotisk eller bevisstløs” på handlingstiden. Det samme gjelder ”den som på handlingstiden var psykisk utviklingshemmet i høy grad”. I forarbeidene er det redegjort for hva som ligger i begrepet psykose. Det fremgår her at det må dreie seg om en person som har en virkelighetsoppfatning som i vesentlig grad er forstyrret. Den som er psykotisk kan ha mangel på adekvat reaksjon på vanlige inntrykk og påvirkninger. En opplevelse av å miste kontroll på følelser, tanker og handlinger er også typiske trekk. Det påpekes derimot at de intellektuelle funksjoner kan være i behold.¹²

For det fjerde er det et vilkår for straff at det ikke foreligger noen straffrihetsgrunner. I de tilfellene det foreligger straffrihetsgrunner er forutsetningen at det har skjedd et lovbrudd, men at omstendigheter tilsier at handlingen ikke er straffverdig. Eksempel på slike straffrihetsgrunner kan være nødverge, nødrett og rettsvillfarelse.

2.3 Strafferammen

Strafferammen danner grensene for den øvre og nedre straffen som overtredelse av straffebudet kan medføre. Strafferammen for fengsel kan enten fremgå direkte av det aktuelle straffebudet eller av straffeloven § 17. Straffeloven § 17 bestemmer at fengsel kan idømmes fra 14 dager til 21 år og kommer til anvendelse på alle straffebud hvor strafferammen ikke er angitt i straffebudet eller hvor øvre eller nedre grense ikke er angitt. Straffeloven

¹¹ Straffeloven § 46

¹² Ot.prp nr. 87 (1993-1994), punkt 5.1.2

§ 28a slår fast at grensene for samfunnsstraff er begrenset til 30 timer nedad og 420 timer oppad. Straffeloven kapittel 5 hjemler tilfeller der straffen kan settes ned eller forhøyes. Altså tilfeller der lovens strafferamme kan fravikes.

Stortinget er vår lovgivende makt. Det er de som lager lovene og i den forbindelse setter strafferammene. Lovgiver vurderer hvilke hensyn det skal vernes om og hvor straffverdig lovbruddet skal ansees ved fastsettelse av strafferammene.¹³ Videre er det et mål om en helhet i lovverket slik at strafferammene til ulike lovbrudd står i forhold til hverandre. For eksempel bør interesser som er sterkt beskyttelsesverdige som liv og frihet ha strengere strafferamme enn formuekremler.¹⁴

Strafferammer skaper en forutberegnelighet, ved at de er tilgjengelige for alle og setter grenser for straffen som kan idømmes. På den andre siden er strafferammene i Norge tradisjonelt vide og man må se nærmere på straffenivået for å danne et mer presist bilde av straffen for et konkret lovbrudd.

Forsøk på overtredelse av et straffebud foreligger når en forbrytelse enda ikke er fullbyrdet, men der tiltalte har utvist et fullbyrdelsesforsett og gjort noe i retning av realisasjon av dette. Hovedregelen i norsk strafferett er at forsøk på en forbrytelse straffes mildere enn en fullbyrdet forbrytelse jf. straffeloven § 51.

Medvirkning vil si at man på en eller annen måte har bidratt til den forbrytelsen som har skjedd. Medvirkeren kan fysisk eller psykisk ha bidratt til den straffbare handlingen eller unnlatelsen. Medvirkeren straffes som regel mildere enn hovedmannen ettersom han i mindre grad har deltatt i lovovertrudelsen.

¹³ Ot.prp. nr.90 (2003-2004) punkt 11.2.2.1

¹⁴ Ibid

2.4 Straffenivået

Et sted innenfor grensene av strafferammen vil det ligge et straffenivå. Straffenivå er den straffen domstolene har lagt til grunn i lignende saker. Det kan være ulike oppfatninger av hva som er ”like saker”. Lettest er det å finne en likhet når lovbruddet er kvantifisert på en målbar måte; et underslag på et visst antall kroner, befatning med et visst antall kilo hasj, kjøring av motorvogn med en nærmere angitt promille alkohol i blodet. Ved siden av slike objektivt målbare momenter, vil det måtte legges vekt på individuelle forhold knyttet til gjerningsmannen – eksempelvis tidligere straffedømt og ung alder.

Rettspraksis vil spille en sentral rolle når en dommer skal finne hvilket straffenivå det er naturlig å ta utgangspunkt i. Dette er nødvendig for å sikre at det blir likhet for loven som er et viktig og grunnleggende rettsstatsprinsipp. Dommeren sikrer seg at dette skjer ved å ikke avvike fra straffenivået uten at forhold i den konkrete saken tilsier at det bør gjøres.

I motsetning til strafferammene som fremgår av loven, er straffenivået langt mindre tilgjengelig for allmennheten. For at strafferammene skal endres kreves det en lovendring, mens straffenivået er mye mer flytende. Likevel vil det være grenser for hvor langt en dommer skjønnsmessig kan gå utenfor etablert straffenivå.

2.5 Straffutmåling

Den utmålte straffen er den straffen retten faller ned på i den konkrete saken. Retten må ta en skjønnsmessig vurdering innenfor bestemmelsens strafferammer og etablert nivå. I Norge er og har strafferammene tradisjonelt vært vide og dommeren har stor frihetsgrad i straffutmålingen. Også valg av reaksjonsform er i flere tilfeller opp til dommeren å avgjøre. Vurderingen av hvilken straff som skal utmåles skal ”fastsettes et sted på en stigende skala innenfor strafferammen der en rekke forskjellige hensyn har vekt ved plasseringen”.¹⁵ Vi

¹⁵ Eskeland (2006) s. 422

har få bestemmelser som fastslår hvilken vekt de ulike hensyn skal tillegges. Forholdsmessighetsprinsippet og likhetsprinsippet setter også grenser for straffutmålingen.

2.6 Adgangen til å fravike strafferammene

Retten er som utgangspunkt bundet av strafferammen ved straffutmålingen. Straffeloven kapittel 5 åpner imidlertid for at dommeren i noen tilfeller kan fravike den vanlige strafferammen. Disse omtales ofte som straffnedsettelsesgrunner.¹⁶

Straffeloven § 57 omhandler rettsvillfarelse, altså de tilfeller hvor tiltalte påberoper seg at han ikke kjente til straffebudet eller at han har tolket straffebudet på en annen måte osv. Rettsvillfarelse etter straffeloven § 57 gjelder villfarelse om rettsstriden, mens straffeloven § 42 gjelder faktisk villfarelse. Bestemmelsen i straffeloven § 57 åpner for at domstolen kan bruke skjønn og gå under straffebudets nedre strafferamme ved fastsettelse av straff. I straffeloven av 2005 er rettsvillfarelse regulert i § 26 og heter rettsuvitenhet. Her fremgår det at straff idømmes så lenge rettsuvitenheten har vært uaktsom. Bestemmelsen omfatter både villfarelse om bestemmelsens eksistens og tilfeller hvor gjerningspersonen har misforstått regelen. Dette er altså forandret i den nye straffeloven ettersom villfarelse om en bestemmelses innhold eller eksistens i visse tilfeller ble henført under straffeloven § 42.¹⁷

Rettsvillfarelse i forhold til narkotikalovbrudd kan for eksempel tenkes der tiltalte påstår at han ikke visste at stoffet var på narkotikalistens. En slik sak var nylig oppe for Høyesterett i HR-2012-01694-A¹⁸ hvor spørsmålet var om det forelå unnskyldelig rettsvillfarelse og om straffeloven § 162 tredje ledd fikk anvendelse på befatning med fenazepam. Det fremgår av dommen at det narkotiske partiet tilsvarte 300.000 rusdoser. Stoffet var på tidspunktet tiltalte ervervet det, ikke på narkotikalistens. På beslagstidspunktet var det derimot inntatt på

¹⁶ Andenæs ”Alminnelig strafferett” (2004) s. 440

¹⁷ NOU 1983: 57 kapittel 19.6 s. 149-150

¹⁸ (sak nr. 2012/529)

listen, noe tiltalte hevder å ikke ha vært klar over. Høyesterett kom til at det ikke forelå unnskyldelig rettsvillfarelse. I den forbindelse kom Høyesterett med enkelte mer generelle bemerkninger om utgangspunktene for den strafferettslige bedømmelsen av narkotiske stoffer. Høyesterett fant at fengsel i fem år og seks måneder var et riktig utgangspunkt. Domfellelsen omfattet også andre straffbare forhold som tilsa et påslag på straffen å rundt seks måneder. På bakgrunn av at det forelå tilståelse, rettsvillfarelse og en godt påbegynt rehabilitering kom Høyesterett til at ubetinget fengsel i fire år var passende straff.

I de tilfellene flere har ”samvirket til et straffbart Øiemed”¹⁹ kan straffen settes ned. Populært kalt strafferabatt, jf. straffeloven § 58, og er en enkeltbestemmelse om medvirkning. Hensynet bak bestemmelsen er tanken om at det kan foreligge mindre subjektiv skyld hos den enkelte deltaker i disse tilfellene.

Der tiltalte avgir en ”uforbeholden tilståelse” skal retten ta dette i betraktning ved straffutmålingen, jf. straffeloven § 9 andre ledd. Her er det lagt vekt på prosessøkonomiske hensyn ved at prosessen vil gå raskere og bli mindre kostbar der tiltalte tilstår. Forutsetningen for strafferabatt er således at tilståelsen kommer på et tidlig nok tidspunkt hvor dette blir aktuelt. I både Rt. 2011 s. 1155 avsnitt 13 til 15 og Rt. 2011 s. 1210 avsnitt 16 og 20, var det gitt et fradrag i straffen på bakgrunn av at tilståelsen kom slik at den førte til en prosessøkonomisk besparelse.

Straffeloven §§ 60a og 61 er straffskjerpelsesbestemmelser. § 60a gjelder der den straffbare handlingen er utøvet som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe. Bestemmelsen er ofte brukt sammen med straffeloven § 162 og fører til strengere straff. Bestemmelsens andre ledd slår fast hva som ansees som ”organisert kriminell gruppe”. ”Bakgrunnen for bestemmelsen er den økte straffverdigheten som er typisk for handlinger som er

¹⁹ Straffeloven § 58

begått som ledd i organisert kriminalitet”.²⁰ Straffeloven §61 hjemler muligheten for å gi forhøyet straff der tiltalen gjelder forhold som tiltalte tidligere er straffedømt for. Bestemmelsens formål er å gjøre tilbakefallskriminalitet strengere, med mål om å virke preventivt.

Straffeloven §§ 62 og 63 er praktisk og gjelder henholdsvis idealkonkurrens (der vedkommende i samme eller flere handlinger overtrer flere forbrytelser) og realkonkurrens (der en person har begått flere straffbare handlinger som kommer under pådømmelse samtidig). Andenæs eksemplifiserer dette ved å si: ”Dreper jeg flere personer med en bombe eller håndgranat, er det idealkonkurrens – skyter jeg dem ned én for én med pistol, er det realkonkurrens”.²¹ Handlinger som begås i konkurrens blir straffet ut fra straffskjerpelsesprinsippet og altså ikke slik at straffene for hver enkelt overtredelse blir kumulert. Der det foreligger konkurrens kan retten fravike strafferammene. Den felles straffen må være strengere enn ”det høyeste lavmål” i noen av bestemmelsene som lovbrøyteren overtrer, men må ikke overstige det dobbelte av den høyeste straff som kan gis i henhold til straffebudene som er overtrådt. Straffen må altså være strengere enn den høyeste minstestrafen i noen av straffebudene som er overtrådt. Retten skal komme frem til én samlet straff og trenger ikke å konkretisere hvilken straff den enkelte lovovertrædelsen hadde.

3 Strafferammer

3.1 Historisk tilbakeblikk

Narkotikabestemmelsen i straffeloven § 162 ble innført ved lovendring i 1968. Før den tid var narkotikalovbrudd regulert i spesiallovgivningen. Reguleringen i lovverket har fulgt utviklingen av narkotikaproblematikken i Norge, som jeg nå skal se nærmere på.

²⁰ Innst. O. nr. 118 (2002-2003) s. 3-5

²¹ Andenæs ”Alminnelig strafferett” (2004) s. 369

3.1.1 Opiumsloven

”Lov om innførsel og utførsel av opium”, populært kalt ”opiumsloven” var den første norske loven som oppstilte et forbud mot narkotika. Loven kom i 1913 og regulerte alle narkotikasaker frem til 1965. I henhold til denne loven var det opium, kokain og cannabis som var inntatt som ulovlige narkotiske stoffer.²² Da loven kom var overtredelse av loven ansett som en forseelse og belagt med bøter. I 1928 ble loven imidlertid endret og fengselsstraff ble introdusert. Brudd på denne loven kunne etter endringen medføre en straff på fengsel i inntil 6 måneder. Straffesaker etter dette lovverket forekom sjelden og i perioden 1952-1964 ble i alt 6 personer straffet for narkotikalovbrudd.²³

3.1.2 Single Convention on Narcotic Drugs

FNs Generalforsamling vedtok i 1961 narkotikakonvensjonen ”Single Convention on Narcotic Drugs”. Konvensjonen er den første som regulerer narkotika internasjonalt. Norge er tilsluttet konvensjonen og dermed folkerettslig forpliktet. FN-konvensjonen av 1961 regulerer narkotiske stoffer som er naturstoffer eller som er tilvirket på en naturlig måte, for eksempel cannabis. Konvensjonen forplikter partene til å ta lovmessige og administrative forholdsregler for å begrense bruk og besittelse av narkotika, jf. konvensjonen artikkel 4 nr. 1 litra c. Konvensjonen bestemmer videre at statene ikke skal tillate besittelse av narkotika uten hjemmel i lov, jf. konvensjonen artikkel 33. I senere tid er det kommet flere konvensjoner om håndtering av narkotika. FNs kontrollorgan for gjennomføring av narkotikakonvensjonene (International Narcotics Control Board – INCB) overvåker statenes implementering av konvensjonene.²⁴

²² Knut T. Reinås (2000)

²³ Jan Sommerfelt Pettersen (1989)

²⁴ Ot.prp nr. 59 (2008-2009) punkt 5.1

3.1.3 Lov om legemidler og gifter

Lov av 20. juni 1964 nr. 5 om legemidler og gifter trådte i kraft i 1965 og videreførte i det store og hele innholdet om narkotika fra opiumsloven. FN's "Single Convention" ble fulgt opp i den nye legemiddeloven og strafferammen økte til bøter eller fengsel i inntil 2 år. Riksadvokaten begrunnet strafferammen med en forventet økning i narkotikaomsetningen.²⁵

3.2 Rettstilstanden i dag

3.2.1 Legemiddeloven

Legemiddeloven av 4. desember 1992 nr. 132 gjelder for mindre narkotikaforbrytelser. Legemiddeloven kommer til anvendelse der det dreier seg om besittelse og/eller bruk, jf. § 24 som likestiller de to. Slik overtredelse straffes etter legemiddeloven § 31 andre ledd. Straffelovrådet²⁶ fremla at "besittelse" dreier seg om "en rent midlertidig besittelse av den art som normalt er forbundet med bruk". I forarbeidene er det slått fast at "besittelse" vil dreie seg om én til to brukerdoser.²⁷ "I Rt. 1999 s. 33 og i senere avgjørelser er det presisert at befatning med narkotika til eget bruk straffes mildere enn annen befatning med narkotika".²⁸ Besittelse ut over dette ansees som "oppbevaring" og straffes etter straffeloven § 162 første ledd. Strafferammen i legemiddeloven § 31 andre ledd er bøter eller fengsel inntil 6 måneder, eller begge deler. Normalt vil straffereaksjonen være bot.

Forskrift av 30. juni 1978 nr. 8 om narkotika mv (narkotikaforskriften) er hjemlet i legemiddeloven §§ 1 og 2. Forskriften er utarbeidet av Helsedirektoratet og inneholder blant annet "narkotikalistene" som til enhver tid definerer hvilke stoffer som skal ansees som

²⁵ Jan Sommerfelt Pettersen (1989)

²⁶ NOU 1982: 25 s. 41

²⁷ Ot.prp nr. 23 (1983-1984) s. 14-15 og 28.

²⁸ Ot.prp nr. 22 (2008-2009) punkt 4.2.2.1

narkotika. Grunnlaget for listen baserer seg på to av de internasjonale FN konvensjonene²⁹ Norge er bundet av. Forskriften § 2 slår fast at ”derivater av de oppførte stoffer” også skal ansees som narkotika. Hva som har vært ansett som ”derivat” har vært uklart og vært oppe i Høyesterett ved to anledninger i nyere tid, jf. Rt. 2009 s. 780 og Rt. 2010 s. 481.

Det følger av legemiddeloven § 24 andre ledd at bruk av narkotika som er foreskrevet av lege i henhold til resept, ikke innebærer brudd på bestemmelsen. Det samme gjelder for bruk som omfattes av sprøyteromsloven, jf. lov av 2. juli 2004 nr. 64. Lovens formål er å legge til rette for etablering og ordning av lokaler for injeksjon av narkotika.³⁰ ”Ordningen skal gi tungt belastede narkotikamisbrukere skjermede og rene omgivelser for å sette sprøyter under oppsyn av kvalifisert personell”.³¹ Sprøyteromsordningen er problematisk i forhold til legemiddeloven § 31 andre ledd som forbyr besittelse og bruk av narkotika.

I forarbeidene er det imidlertid forutsatt at: ”Departementet går inn for at bruk av en brukerdose narkotika i et godkjent sprøyterom skal være straffri. ... Det dreier seg imidlertid om en såkalt unnskyldningsgrunn; ikke en rettmessighetsgrunn. Det innebærer at besittelsen og bruken av en brukerdose narkotika i prinsippet er ulovlig også i sprøyteromslokalene, men at straffeforfølgning ikke kan iverksettes overfor brukeren”.³² Sprøyteromsordningen gikk over til å bli permanent den 17. desember 2009.³³ Lovgiver vektet altså hensynet til en trygg narkotikabruk opp mot forbudet mot narkotika og finner dermed at sprøyteromsordningen kan forsvares.

²⁹ Den alminnelige narkotikakonvensjonen fra 1961 og konvensjonen om psykotropestoffer av 1971.

³⁰ Jf. sprøyteromsloven § 1

³¹ Ot.prp nr. 56 (2003-2004) punkt 1

³² Ibid

³³ Endringslov av 19. juni 2009 nr. 69

3.2.2 Straffeloven av 1902

I dag reguleres narkotikalovbrudd av straffeloven § 162 i kapittel 14 om ”Almenfarlige Forbrytelser”. Bestemmelsen ble innført i straffeloven i 1968 og var i stor grad en videreføring av bestemmelsen i legemiddeloven.³⁴ På dette tidspunkt hadde bestemmelsen en strafferamme på 6 år. Etter hvert økte denne til 10 år i 1972, 15 år i 1981 mens den til slutt har nådd lovens strengeste strafferamme på 21 år i 1984.³⁵ Kriminalitet knyttet til narkotika var på denne tiden blitt mer alvorlig og den nye paragrafen tok sikte på å ramme profesjonell narkotikaomsetning. Bestemmelsen ble betegnet ”proffparagrafen”.³⁶

I dag lyder straffeloven § 162 slik:

§ 162. Den som ulovlig tilvirker, innfører, utfører, erverver, oppbevarer, sender eller overdrar stoff som etter regler med hjemmel i lov er ansett som narkotika, straffes for narkotikaforbrytelse med bøter eller med fengsel inntil 2 år.

Grov narkotikaforbrytelse straffes med fengsel inntil 10 år. Ved avgjørelsen av om overtredelsen er grov, skal det særlig legges vekt på hva slags stoff den gjelder, kvantumet og overtredelsens karakter.

Gjelder overtredelsen et meget betydelig kvantum, er straffen fengsel fra 3 til 15 år. Under særdeles skjerpene omstendigheter kan fengsel inntil 21 år idømmes.

Uaktsom narkotikaforbrytelse straffes med bøter eller fengsel inntil 2 år.

Medvirkning til narkotikaforbrytelse straffes som bestemt ellers i denne paragraf.

Bøter kan anvendes sammen med fengselsstraff.

3.2.2.1 Grunnbestemmelsen i første ledd

Gjerningsbeskrivelsen fremgår av bestemmelsens første ledd. Strafferammen er bøter eller fengsel inntil 2 år. Bestemmelsen rammer ulovlig befatning med de stoffer som til enhver

³⁴ Lov av 20. juni 1964

³⁵ Andenæs og Bratholm (1995) s. 310 og NOU 2002: 4 s. 61

³⁶ Bratholm og Matningsdal (1995) s. 308

tid står på narkotikalisten.³⁷ Det må dreie seg om tilvirkning, innføring, utføring, ervervelse, oppbevaring, sending eller overdragelse. Befatningen med narkotika kan være av svært ulik art og alvorlighetsgrad. I praksis ser man at det ofte dreier seg om befatning med narkotika på flere måter i en og samme sak. For eksempel der vedkommende både tilvirker og oppbevarer. De alternative befatningsmåtene skal anses som forskjellige forbrytelser og ikke én fortsatt forbrytelse.³⁸

Bestemmelsen snakker om narkotika generelt og skiller ikke mellom milde og harde stoffer. Synet på all narkotika som like farlig har vært det samme i narkotikalovgivningen gjennom tidene. Det har vært diskutert om noen av de hardere stoffene skulle vært definert, men en har avstått fra det i frykt for at det vil føre til en større sosial aksept av de mildere stoffene.³⁹ En ønsker at misbruk av narkotika generelt skal tas alvorlig. Men gradsforskjellene på de forskjellige stoffene må sies å være kjent for mange. Domstolene legger særlig vekt på hvilket stoff det dreier seg om ved utmåling av straff.

Salg vurderes for eksempel strengere enn oppbevaring ettersom det ved salg er en spredningsfare ved at flere får tak i narkotika og starter å bruke stoffene. Videre vil de forskjellige narkotiske stoffene vurderes ulikt avhengig av stoffets art. Stoffenes farlighetsgrad tillegges også vekt ved straffutmålingen. Etter en vurdering av alle de forskjellige faktorene kan man ende opp med mange ulike tilfeller som alle hjemles i § 162. Dette tilsier at strafferammen må være vid, slik at de forskjellige tilfellene kan få en plass innenfor strafferammen og stå i forhold til andre tilfeller.

Tilvirkning tar sikte på enhver fremstilling og produksjon av narkotika. I Rt. 2009 s. 279, som gjelder tilvirkning av cannabis, blir det lagt til grunn at de delene av planten som er

³⁷ Jf. forskrift av 13. juni 1978 nr. 8

³⁸ Haugen (2004) s. 148

³⁹ Ot.prp nr. 23 (1983-1984) s. 19

over jorden skal ansees som narkotika. Altså vil frø og røtter, dersom tilvirkningen ikke er kommet lenger, ikke være tilvirkning i henhold til § 162. I narkotikaforskriften § 14 fremgår det at dyrking av narkotika er forbudt og at slik dyrking skal ansees som tilvirkning.⁴⁰

Innføring og utføring refererer til import og eksport av narkotika. Aktuelt der stoffet krysser Norges landegrense. Innførsel og utførsel av narkotika i utlandet kan også straffes i Norge forutsatt at straffeloven § 12 åpner for det.⁴¹ Erverver gjelder der man på en eller annen måte overtar stoffet til sin eie. Typisk er ved salg eller bytte, men det kan også være erverv der det ikke er snakk om noe vederlag. Til og med ran har vært ansett som erverv, jf. Rt. 2009 s. 1531.

Sender går på forsendelse av narkotika og er altså straffbart i seg selv (forutsatt at de subjektive vilkår er oppfylt). Overdragelse gjelder enhver avhendelse og favner vidt. Oppbevaring innebærer at vedkommendes besittelse av stoffet er av en viss varighet. Her grenser straffeloven § 162 mot legemiddeloven § 31 som kommer til anvendelse der det dreier seg om ren besittelse.

3.2.2.2 Grov narkotikaforbrytelse, andre ledd

De tre første leddene i straffeloven § 162 kommer til anvendelse avhengig av størrelsen på kvantumet. Strafferammene er således høyere i tredje ledd som gjelder for meget betydelig kvantum i motsetning til første og andre ledd som gjelder mildere narkotikaforbrytelser. Grensene mellom de forskjellige leddene skal jeg komme tilbake til under straffenivå. Her skal det bare redegjøres for de forskjellige strafferammene.

I bestemmelsens andre ledd er strafferammen hevet til 10 år for grov narkotikaforbrytelse. Det er bare den øvre strafferammen som er anført og det er da 14 dager fengsel, jf. straffe-

⁴⁰ Forskrift av 30. juni 1978 nr. 8

⁴¹ jf. Rt. 1987 s. 247

loven § 17 som danner den nedre grensen. Der det er snakk om flere forbrytelser i konkurrens blir maksimumsstraffen 15 år i henhold til straffeloven § 62. Ved avgjørelsen av om andre ledd skal komme til anvendelse, fremgår det av andre setning at det skal legges særlig vekt på "hva slags stoff den gjelder, kvantumet og overtredelsens karakter". Vurderingen av om overtredelsen skal ansees som grov må vurderes ut fra en totalbedømmelse hvor de momentene som er nevnt i bestemmelsen særlig tas i betraktning. Det vil særlig være stoffets art og kvantumet som i praksis har stått sentralt for vurderingen av om forholdet skal subsummeres under andre ledd. Mellom de to momentene er det en vekselvirkning som innebærer at dersom stoffet er av særlig farlig art, vil kvantumet ha mindre betydning for vurderingen og motsatt.⁴²

3.2.2.3 Meget betydelig kvantum, tredje ledd

Straffeloven § 162 tredje ledd oppstiller to straffalternativer, med to forskjellige strafferammer. Første straffalternativ kommer til anvendelse i tilfeller hvor overtredelsen gjelder "et meget betydelig kvantum". Strafferammen er her fra 3 til 15 års fengsel. Annet straffalternativ kommer til anvendelse der det foreligger "skjerpende omstendigheter". Strafferammen er her hevet til fengsel i inntil 21 år. Annet straffalternativ tar særlig sikte på tilfellene der man kommer over de virkelig store bakmenn.⁴³ Får man tatt de vil de andre aktørene i narkotikavirksomheten ofte stoppe opp av seg selv.

Et eksempel hvor det forelå skjerpende omstendigheter er Rt. 1995 s. 471 "Stuersaken". Totalt ble 9 personer dømt i denne saken for innførsel av store mengder narkotika. Hovedmannen ble dømt til 18 års ubetinget fengsel av Høyesterett etter anke fra lagmannsretten hvor han fikk 21 års ubetinget fengsel. Innførselen skjedde ved at en kurerer hadde med narkotika i bagger ved ankomst til flyplassen. Stuerne brakte bagene til bagasjebåndet i

⁴² Hans-Petter Jahre og Magnus Matningsdal (1995)

⁴³ Ot.prp nr. 23 (1983-84) del B kapittel 4.1.3 s. 29

ankomsthallen for de som kom innenlands, slik at de skulle slippe å passere tollkontrollen. Her ble bagasjen hentet av en tredje person.

Strafferammen i tredje ledd er svært høy og forbeholdes derfor de mest graverende tilfellene.⁴⁴ Narkotikaforbrytelser er av forskjellig art og grovhet og strafferammene må således ta høyde for dette og på den måten være vide. I nyere tid har vi også sett at narkotikalovbruddene utføres profesjonelt og organisert i en stor skala slik at behovet for å bruke strafferammens toppsjikt har vært nødvendig.

3.2.2.4 Uaktsomhet og medvirkning

Straffeloven § 162 fjerde ledd slår fast at uaktsom narkotikaforbrytelse straffes og femte ledd hjemler et medvirkningsansvar. Uaktsom narkotikaforbrytelse kan typisk tenkes der tiltalte hadde manglende kunnskap om stoffets karakter av narkotikum. Medvirkning straffes, i henhold til ordlyden, ”som bestemt ellers i denne paragraf”. Det vil si at strafferammene som gjelder for de forskjellige leddene også kommer til anvendelse på medvirkeren. Likevel skal medvirkeren straffes mildere, jf. straffeloven § 58.

3.2.3 Våre folkerettslige forpliktelser

Norge er folkerettslig bundet av FN-konvensjonene⁴⁵ om narkotika. Her har vi forpliktet oss til å bekjempe narkotikakriminalitet.⁴⁶ Landene skal forby all bruk av stoffer som er nevnt i konvensjonen med mindre det er til vitenskapelig eller medisinsk bruk. Konvensjo-

⁴⁴ Ot.prp nr. 23 (1983-84) del B kapittel 4.1.3 s. 29

⁴⁵ FN-konvensjonen av 25. mars 1961 om narkotiske stoffer, FN-konvensjonen 21. februar 1971 om psykotrope stoffer og FN-konvensjonen 20. desember 1988 om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer.

⁴⁶ FN-konvensjonen av 25. mars 1961, artikkel 36 nr. 1 litra a og artikkel 38

nene binder oss til å utarbeide forhåndsregler som er nødvendige for å bekjempe befatning med narkotika og til å kriminalisere slik befatning.⁴⁷

3.3 Kort om straffeloven av 2005

Den nye straffeloven er ennå ikke trådt i kraft, men ettersom den antas å ville gjøre det i nærmeste fremtid, er det grunn til å se på hvordan narkotikalovbrudd er regulert her. Narkotikalovbrudd er regulert i kapittel 23 om vern av folkehelsen og det ytre miljø. § 231 regulerer alminnelig narkotikaovertrædelse, mens § 232 regulerer grov narkotikaovertrædelse. Til sammen utgjør de to bestemmelsene en videreføring av den någjeldende straffeloven § 162. I forarbeidene til den nye straffeloven fremgår det at de nye bestemmelsene, og de små forandringer som er gjort, ikke skal utgjøre noen realitetsendring.⁴⁸ Medvirkning straffes på samme måte som tidligere, men følger nå av en ny generell medvirkningsbestemmelse i lovens § 15.

3.4 Strafferammene fra 2005 til 2012

I Ot.prp. nr. 22 (2008-2009)⁴⁹ ble de foreslått endringer til den nye straffelovens spesielle del. I det store og hele har rettstilstanden ikke endret seg mye fra ferdigstillingen av den enda ikke ikraftsatte straffeloven av 2005 og frem til i dag. Straffelovkommisjonen gikk langt i å foreslå endringer i retning av en mildere ruspolitikk. Justis- og beredskapsdepartementet gikk derimot inn for å videreføre dagens rettstilstand.

Det ble i 2009 gjort endringer i strafferammen for uaktsomme overtrædelser, jf. straffeloven § 162 fjerde ledd. I ny straffelov av 2005 § 231 andre ledd er uaktsomhets bestemmelsen videreført, mens den øvre strafferammen er nedjustert til fengsel i 1 år. Forarbeidene slår

⁴⁷ FN-konvensjonen av 25. mars 1961, artikkel 36

⁴⁸ Ot.prp nr. 22 (2008-2009) s. 409 til 410.

⁴⁹ S. 409 til 410

fast at straffutmålingspraksisen ikke skal endres tross denne nedjusteringen.⁵⁰ Bestemmelsen må sees i sammenheng med straffeloven av 2005, §232 tredje ledd som kommer til anvendelse ved uaktsomhet ved grov narkotikaforbrytelse. Den øvre strafferammen er her 6 år.

Soria-Moria erklæringen har gått inn for en streng ruspolitikk.⁵¹ I tråd med denne foreslo altså departementet at rettstilstanden skulle videreføres. Departementet går samtidig inn for at tunge rusmisbrukere skal få en human behandling. Dette er en oppfordring til domstolene om å, i større grad enn i dag, gjøre bruk av samfunnsstraff og behandling som straffereaksjon også mot mindre alvorlige narkotikaovertrедelser.⁵²

3.5 Narkotikalovbrudd i spesiallovgivningen

Narkotikalovbrudd er noen steder regulert i spesiallovgivningen. Legemiddeloven kunne vært behandlet under dette punktet, men jeg anser den som så sentral i forhold til narkotikareguleringen at den har blitt behandlet parallelt med straffeloven § 162.

3.5.1 Vegtrafikkloven

Vegtrafikkloven § 22 første og andre ledd regulerer kjøring i påvirket tilstand. Bestemmelsens tredje ledd kommer til anvendelse der det dreier seg om å være påvirket av narkotika, jf. ordlyden ”berusende eller bedøvende middel”. Narkotika har svært forskjellig påvirkning på mennesker avhengig av om kroppen er vant med stoffet eller ikke, eller på grunn av stoffenes ulike effekt. Narkotikamisbrukere som jevnlig ruser seg vil altså ikke ha samme effekt av en brukerdose kokain som en som aldri ruser seg. Tidligere var dette vanskelig for retten å vurdere ettersom det måtte avgjøres skjønnsmessig. I 2012 ble spørsmålet løst i

⁵⁰ Ot.prp nr. 22 (2008-2009) s. 410

⁵¹ Ibid, punkt 4.2

⁵² Ibid, s. 410

forskrift⁵³ som objektivt hjemler grenseverdier for når en ansees påvirket av andre berusede eller bedøvende middel enn alkohol svarende til 0,2 promille i vegtrafikkloven. Formålet er å likebehandle annen rus opp mot promillereglene i vegtrafikkloven. Forskriften er hjemlet i vegtrafikkloven § 22 sjette ledd. Samferdselsdepartementet har utarbeidet en rapport⁵⁴ om ”Etablering av faste grenser for påvirkning av andre stoffer enn alkohol”. Rapporten er utarbeidet som en del av informasjonsgrunnlaget til den nye forskriften. Forslaget er ”basert på nulltoleranseprinsippet og innebærer at det ikke lenger skal foretas en individuell vurdering av påvirkningsgrad, herunder vurdering av toleranseutvikling”.⁵⁵ Rapporten er blitt referert til av Høyesterett i både Rt. 2012 s. 1120 avsnitt 31 og Rt. 2012 s. 1297 avsnitt 14. Rapporten opererer med brukerdoser som tilsvarer påvirkning lik 1,0 promille alkoholkonsentrasjon i blodet. Rapporten inneholder grenser for flere ulike stoffer med utgangspunkt i stoffer på narkotikalistene.

3.5.2 Arbeidsmiljøloven

Kapittel 9 i arbeidsmiljøloven⁵⁶ gjelder kontrolltiltak i virksomheter. Kontrolltiltak omfatter et vidt spekter av tiltak en arbeidsgiver kan foreta overfor arbeidstaker, som for eksempel rusmiddeltester. Lovens § 9-1 regulerer arbeidsgivers adgang til å foreta kontrolltiltak. Bestemmelsen er generell og legger opp til at det må foretas en skjønnsmessig avveining der arbeidsgivers behov for avklaring må veies mot ulempene arbeidstaker blir påført ved kontrollen. Rusmiddeltesting faller inn under arbeidsmiljøloven § 9-4. For at rusmiddeltesting skal være aktuelt må vilkårene i § 9-1 også være oppfylt. En proporsjonalitetsvurdering må tale for at rusmiddeltesting er rimelig i det aktuelle tilfellet.

⁵³ Forskrift av 20. januar 2012 nr. 85

⁵⁴ Rapport fra faglig rådgivningsgruppe (2010)

⁵⁵ Ibid, s. 11

⁵⁶ Lov av 17 juni 2005 nr. 62 om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv.

4 Straffenivået

4.1 Dagens straffenivå for narkotikalovbrudd

Straffenivået forandrer seg i takt med endrede oppfatninger i samfunnet og er i motsetning til strafferammene mer dynamisk. I 1984 da straffeloven § 162 ble revidert for siste gang ble strafferammen som nevnt hevet til lovens strengeste straff på 21 år. Spørsmålet i den forbindelse var om det skulle føre til at straffenivået også ville bli satt høyere. I forarbeidene⁵⁷ uttaler straffelovrådet at ”straffenivået hadde blitt mildere siden begynnelsen av 70-tallet, men at det syntes å ha stabilisert seg de siste årene”. Videre ble det sagt at straffelovrådet ”antar at det ikke er grunn til noen skjerpelse av de straffutmålingsnormer som i dag praktiseres av domstolene”. En utvidelse av strafferammen skulle derfor ikke føre til noen automatisk forhøyelse av straffenivået.⁵⁸

Straffenivået for narkotikaovertridelser har hatt en jevn stigning helt siden narkotikalovgivningen ble innført. I Odelstingsproposisjon fra 2009⁵⁹ uttales det at straffenivået generelt er og har vært høyt for narkotikaovertridelser men at det i de senere år er justert noe ned og at antallet straffutmålingsankesaker som et resultat av dette har sunket. Som eksempel trekkes Rt. 2000 s. 828 frem hvor retten utmåler straffen noe lavere enn hva som har vært gjort i tilsvarende saker fordi de finner at det er grunn til å foreta en mildere tilpasning av straffenivået for befatning med slike kvanta heroin. Saken gjaldt oppbevaring og ikke salg slik de sammenlignbare sakene gjaldt som i seg selv talte for en mildere straff. Høyesterett fortsetter nedjusteringen av straffenivået og førstvoterende i Rt. 2004 s. 759 uttalte: ”etter mitt syn er det grunn til å gjennomføre ei varsam justering av det straffenivået for hasj som har vore gjeldende i praksis til nå” og viser med dette til det førstvoterende sier om nedjustering i Rt. 2000 s. 828.

⁵⁷ NOU 1982: 25 s. 33

⁵⁸ Bratholm og Matningsdal (1995) s. 308-309

⁵⁹ Ot.prp nr. 22 (2008-2009) punkt 4.2.3.1 fjerde avsnitt

Nedjusteringen er aktuelt for store kvantum, men ikke de svært store kvantum. I tillegg må en sikre at ikke straffnivået for de mest alvorlige overtredelsene blir uforholdsmessig høyt.⁶⁰ Narkotikaovertrædelsene gjelder også stadig større kvantum slik at en nærmere gradering av straffnivået var nødvendig for å få plass til enda større forhold. Straffenivået i det videre vil i stor grad bli belyst med eksempler fra rettspraksis.

4.1.1 Grensen mellom "besittelse" i legemiddeloven § 24 jf. § 31 andre ledd og "oppbevaring" i straffeloven § 162 første ledd

Første ledd i straffeloven § 162 hjemler de mildeste narkotikaforbrytelsene og straffen er her "bøter eller med fengsel inntil 2 år". De viktigste grensedragningene i første ledd er grensen nedad mot legemiddeloven § 31 andre ledd for besittelsestilfellene og grensen oppad til grov narkotikaforbrytelse i andre ledd.

Legemiddeloven § 31 andre ledd kommer til anvendelse der det dreier seg om "besittelse" av mindre mengder narkotika, mens straffeloven § 162 første ledd gjelder "oppbevaring". Ordlyden taler for at "besittelse" gjelder rent midlertidig mens "oppbevaring" gir anvisning på en viss varighet. Besittelsen er ofte forbundet med eget bruk og forholdet skal i så fall subsumeres under legemiddeloven. I rundskriv fra riksadvokaten⁶¹ er det sagt at grensen mellom "besittelse" i legemiddeloven og "oppbevaring" i straffeloven går ved én til to brukerdoser uavhengig av stofftype. Dette er også fulgt opp i rettspraksis. Ved brudd på legemiddeloven § 31 andre ledd er strafferammen bøter eller fengsel i 6 måneder eller begge deler. Mindre kvanta regnes også som oppbevaring dersom stoffet er beregnet til

⁶⁰ Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) punkt 4.2.3.1

⁶¹ RA-1998-1

videresalg.⁶² Hensynet til spredningsfaren taler her for at strafferammen i § 162 første ledd kan bli nødvendig.

4.1.2 Grov narkotikaforbrytelse, jf. straffeloven § 162 andre ledd

Andre ledd gjelder grove narkotikalovbrudd. Grensen mellom første og andre ledd beror på en totalvurdering som i stor grad vil avhenge av hva slags stoff det dreier seg om, kvantumet og overtredelsens karakter, jf. momentene i andre ledd. I praksis er det derimot ofte kvantumet som er avgjørende for subsumsjonen.⁶³ I forarbeidene er det også nevnt at overtredelsen skal anses særlig graverende ”der narkotika systematisk selges til særlig utsatte grupper, som skoleelever, innsatte i fengsler eller klienter i sosiale institusjoner”.⁶⁴

For å se nærmere på straffenivået må en skille mellom de forskjellige narkotiske stoffene. Dette fordi enkelte narkotiske stoffer er svært helseskadelige og avhengighetsskapende, mens det finnes lettere narkotiske stoffer (eksempelvis hasj og marihuana) som åpenbart kan være skadelig å bruke, men ikke i samme grad som de farligste stoffene. Etter hvert har det dannet seg en etablert praksis for mengdegrensene av hvert enkelt stoff mellom de ulike leddene. Mengdegrensene er også angitt i rundskriv fra Riksadvokaten utgitt i 1998.⁶⁵ Domstolene har i stor grad fulgt Riksadvokatens retningslinjer og rettspraksis samsvarer med mengdegrensene angitt i rundskrivet. Grensene er ikke helt faste og hver sak må vurderes konkret.

Riksadvokatens rundskriv gir retningslinjer til underordnet påtalemyndighet⁶⁶ om hvilke påstander som skal nedlegges i retten og hvordan det skal reageres i ulike narkotikasaker.

⁶² Rt. 2010 s. 449 avsnitt 10

⁶³ RA-1998-1 punkt 2

⁶⁴ NOU 1982: 25 s. 42

⁶⁵ RA-1998-1 punkt 2

⁶⁶ Straffeprosessloven § 56 andre ledd

Rundskrivet er basert på medisinsk kunnskap om virkningen av narkotikamisbruk og også på domstolenes praksis. Det blir ofte vist til rundskrivet i straffesaker som gjelder narkotika og – ettersom rundskrivet stort sett reflekterer domstolenes, og særlig Høyesteretts, praksis – vil retten i den enkelte sak ofte falle ned på tilsvarende straff. Rundskrivene kan brukes av domstolene som en meningsytring. Dette er klart uttalt i blant annet Rt. 1998 s. 407 ”Skrik-dommen”.

4.1.2.1 Amfetamin

Amfetamin brukes i noen tilfelle til medisinsk bruk, men med varsomhet ettersom stoffet er svært avhengighetsskapende. Amfetamin fremstilles syntetisk. 50 mg amfetamin utgjør ca. én brukerdose.⁶⁷ I rundskrivet fra Riksadvokaten er grensen mellom første og andre ledd trukket ved ca. 50 gram amfetamin.⁶⁸

I Rt. 1992 s. 989 ble en 23 år gammel mann ilagt 175 timer samfunnsstraff for befatning med 34 gram amfetamin av Høyesterett. Lagmannsretten dømte mannen til fengsel, mens forsvareren mente det var grunnlag for samfunnsstraff. Tiltalte hadde sonet lenge i varetekt og etablert seg med bolig og arbeid som tilsa at samfunnsstraff var beste straffereaksjon i dette tilfellet. Det var dette som var grunnlaget for anken til Høyesterett. Saken var et klart første ledd tilfellet og grensen til andre ledd ble ikke nevnt.

I Rt. 1990 s. 340 ble en mann dømt for å ha mottatt 50 gram amfetamin og for å ha videre-solgt en del av dette. Forholdet i saken ble subsumert under straffeloven § 162 andre ledd. Vedkommende tilsto opplysninger om kvantumet som utgjorde mer enn det som var beslaglagt. Høyesterett foretok i denne saken en helhetsvurdering hvor de i utgangspunktet fastslo at de var skeptiske til å tilkjenne samfunnsstraff i en så alvorlig narkotikasak. Andre forhold i saken talte derimot for samfunnsstraff og Høyesterett falt ned på 240 timer sam-

⁶⁷ Rapport fra faglig rådgivningsgruppe (2010) s. 19

⁶⁸ RA-1998-1 punkt 2

funnsstraff. Det var dissens i dommen og mindretallet mente at allmennpreventive hensyn gjorde seg sterkt gjeldende i en sak så alvorlig som denne og at fengselsstraff således vil være riktig. Dommen illustrerer altså et grensetilfelle hvor flertallet la større vekt på domfeltes muligheter for rehabilitering, mens mindretallet mente at samfunnsstraff ikke kunne forsvares da allmennpreventive hensyn må veie tyngst.

Grensen for bruk av samfunnsstraff var også oppe for Høyesterett i Rt. 1992 s. 128 hvor Høyesterett uttalte: "Utgangspunktet ved narkotikaforbrytelser av denne karakter er at det skal utmåles en straff av ubetinget fengsel. Men etter rettspraksis kan det gjøre unntak fra dette hvor det foreligger sterke personlige hensyn mot å anvende ubetinget fengsel." Tiltalen lød på straffeloven § 162 første ledd jf. andre ledd jf. femte ledd og saken gjaldt kjøp av til sammen 40 gram amfetamin ved tre forskjellige anledninger. Høyesterett kom til at det forelå "sterke personlige hensyn" og tiltalte ble dømt til 300 timer samfunnstjeneste. Dommen synes ut fra Høyesteretts vurderinger å være et unntak og at det normalt er fengsel som skal idømmes i lignende saker.

Rt. 2010 s. 1052 er et eksempel på en helhetsvurdering hvor straffenivået for den mengden narkotika det gjaldt måtte vike for svært lav styrkegrad. 168 gram amfetamin med en styrkegrad på 1% ble her subsumert under første ledd selv om den grensen vanligvis er ca. 50 gram.

4.1.2.2 Kokain

Kokain utvinnes av blader fra buskplanten *Erythroxylon coca*.⁶⁹ Kokainmisbruket i Norge kan synes å ha tiltatt etter 1960-tallet.⁷⁰ Straffenivået for kokainsaker blir bedømt til å ligge i det øvre sjiktet av nivået for amfetaminsakene. Bakgrunnen for dette er at det er lagt til

⁶⁹ Store norske leksikon

⁷⁰ Folkehelseinstituttet (2012)

grunn at én vektenhet kokain inntatt ved sniffing gir samme medisinske negative effekt tilsvarende én vektenhet amfetamin injisert.⁷¹ 50 mg kokain tilsvarer ca. én brukerdose.⁷²

I Riksadvokatens rundskriv er det uttalt:

”For *kokain* må grensene på bakgrunn av Høyesteretts avgjørelse i Rt. 1996 s. 1726 i alminnelighet trekkes på samme måte som ved amfetamin. Det skal likevel bemerkes at siden kokain ofte har høy renhetsgrad, kan dette i grensetilfelle få betydning for subsumsjonen. Straffepåstanden i kokainsakene bør ligge i det øvre sjikt av nivået i amfetaminsakene.”⁷³

4.1.2.3 Heroin

Heroin er et opiat med avhengighetsskapende stoffer. Heroin blir fremstilt av saft fra opiumsvalmuen. Det er primært de tunge rusmisbrukerne som benytter stoffet. Stoffet er også giftig slik at det er kort mellom rus og farlig eller dødelig virkning. 1 gram heroin utgjør ca. 20-25 brukerdoser.⁷⁴ I Riksadvokatens rundskriv fremgår det at grensen mellom første og andre ledd for heroin skal gå ved 15 g.⁷⁵

En 20 år gammel belgisk statsborger ble i Rt. 2003 s. 1082 tiltalt for oppbevaring og salg av 3,5 kg heroin. Tiltalen gjaldt overtredelse av straffeloven § 162 andre og tredje ledd, jf. første ledd. Spørsmålet i saken var hvilken betydning et markant avvik fra normal renhetsgrad skulle ha. Høyesterett uttalte i saken at mengden, dersom det var normal renhetsgrad, tilsa en fengselsstraff på 10 år. Førstvoterende slo fast at styrkegraden i rettspraksis ikke hadde vært tillagt noe særlig vekt. Han påpekte videre at avviket i tidligere saker derimot ikke har vært så stort som i denne saken og at det var klart at avviket måtte tas i betraktning

⁷¹ Haugen (2004) s. 153

⁷² Rapport fra faglig rådgivningsgruppe (2010) s. 19

⁷³ RA-1998-1 punkt 2

⁷⁴ Haugen (2004) s. 150

⁷⁵ RA-1998-1 punkt 2

når det var så stort som i dette tilfellet. Renhetsgraden avvek markant fra det normale og førstvoterende fant at dette tilsa at straffen måtte settes til 9 år.

I Rt. 2005 s. 1473 vurderte Høyesterett om forholdet skulle subsumeres under straffeloven § 162 første eller andre ledd. Det var snakk om 64 gram heroin noe som altså er betydelig over grensen rettspraksis har utarbeidet mellom første og andre ledd. Stoffets renhetsgrad var lav, på bare 4-7%. Høyesterett kom likevel til at forholdet måtte subsumeres under andre ledd ettersom kvantumet oversteg det som kan tenkes å være til eget bruk og at heroinen skulle selges i profittøyemed. Straffen ble satt til fengsel i ett år og 6 måneder.

4.1.2.4 LSD og ecstasy

Ecstasy er kjemisk fremstilt og virkestoffet ligner på amfetamin. Stoffet har vært brukt i medisinsk sammenheng blant annet til behandling av angst og er svært avhengighetsskapende. I Norge dukket stoffet opp i enkelte ungdomsmiljøer på 1990-tallet. I rundskriv fra Riksadvokaten⁷⁶ fremgår det at grensedragningen mellom første og andre ledd skal trekkes likt for LSD og ecstasy. Grensen skal ligge på ca. 350 rusdoser. For ecstasy har det vært anslått at 100 mg ecstasy er en rusdose.⁷⁷

LSD er forkortelse for ”lysergsyredietylamid”.⁷⁸ Stoffet er syntetisk fremstilt fra lysergsyre fra en sopp som vokser på korn. I Norge ble stoffet utprøvd i ulike former som psykiatrisk behandling på 1950 og 1960 tallet. I motsetning til de fleste andre narkotiske stoffene er LSD ikke avhengighetsskapende. LSD-rus i store doser kan føre til hallusinerer og mange av skadene knyttet til rusen skjer derfor mens vedkommende er ruset ved at personen får selvmordstanker eller lignende.

⁷⁶ RA-1998-1 punkt 2

⁷⁷ jf. Rapport fra faglig rådgivningsgruppe (2010)

⁷⁸ Store norske leksikon

I Rt. 1999 s. 973 lød tiltalen på straffeloven § 162 første ledd hvor en gutt ble dømt til 180 timers samfunnstjeneste for innførsel av 300 brukerdoser LSD. I en sak noen år tidligere ble det innhentet sakkyndig rapport om LSD som også ble brukt i denne saken, der ble det uttalt: ”Den sakkyndige har funnet det mest dekkende å sammenligne virkningene av LSD med amfetamin og med MDMA (ecstasy). En vanlig brukerdose LSD angis oftest å være i størrelsesorden 20-100 mikrogram, med 50 mikrogram som et slags gjennomsnitt”.⁷⁹ Den sakkyndige belyser videre noen av problemene med å sammenligne LSD med ecstasy eller amfetamin men legger de på et tilnærmet likt straffenivå. Sammenligningen kan i henhold til de sakkyndige gi et varierende resultat avhengig av hvilket forhold en baserer seg på. For eksempel om man skal sammenligne de to i ruset forstand eller om man skal sammenligne stoffene ut fra hvor alvorlig de er, rent helseskadelig. LSD har en annen effekt på brukeren enn amfetamin og ecstasy. LSD vil utbringe en større fare for hallusinasjoner og samfunnet rundt enn de to andre stoffene. På den annen side vil en rusdose LSD utgjøre en lavere risiko for akutt medisinsk farlighet og fare for avhengighetsdannelse. Det har i rettspraksis vært lagt til grunn at befatning med LSD må vurderes mer på linje med ecstasy enn amfetamin og dermed strengere enn amfetamin.⁸⁰

Rt. 1996 s. 170 gjelder overtredelse av straffeloven § 162 andre ledd jf. første ledd. Saken gjaldt salg av 370 ecstasytabletter og legemsfornærmelse. Narkotikaforbrytelsen var imidlertid dominerende. Det var ikke etablert noe straffenivå for ecstasy og retten trakk derfor paralleller til straffenivået for amfetamin, men poengtert at straffen for ecstasy måtte ligge noe høyere enn for tilsvarende mengde amfetamin. 270 tabletter ecstasy ble konvertert til 45 gram amfetamin. Forholdet ble i samsvar med dette subsumert under andre ledd. Straffen ble satt til fengsel i ett år hvor det blant annet ble lagt vekt på at spredningen av stoffet hadde vært betydelig, at tiltalte tidligere var dømt for narkotikaforbrytelse og at domfelte handlet med profittmotiv.

⁷⁹ Rt. 1999 s. 973, s. 975

⁸⁰ Ibid

4.1.2.5 Cannabisprodukter

Cannabisprodukter er en betegnelse på rusmidler som fremstilles fra hamp-planten. De vanligste formene for cannabis er hasj og marihuana. Riksadvokaten har i rundskriv⁸¹ uttalt at grensen mellom første og andre ledd for cannabisprodukter skal gå ca. ved 1 kg. 25 mg er antatt å være én rusdose.⁸²

I Rt. 2011 s. 962 ble tiltalte domfelt i henhold til straffeloven § 162 første ledd jf. andre ledd for å ha innført 5,1 kg marihuana fra Sverige til Norge. Utgangspunktet i rettspraksis er at befatning med marihuana skal straffes mildere enn om det hadde vært hasj. Høyesterett kom til at straffenivået her måtte ligge på 2 år.

4.1.3 ”Meget betydelig kvantum”, straffeloven § 162 tredje ledd

Bestemmelsens tredje ledd kommer til anvendelse der det dreier seg om ”meget betydelig kvantum”. Ordlyden taler for at kvantumet av narkotika må overgå det som er vanlig i alminnelige narkotikaforbrytelser. Strafferammen er her 3 til 21 år. Leddet er delt opp i to straffalternativer, hvor strafferammen som nevnt enten er 3 til 10 år eller inntil 21 år der det foreligger ”særlige omstendigheter”.

Bestemmelsen er forbeholdt de særlig graverende tilfellene noe som henger sammen med mulighetene for høy straff.⁸³ I følge forarbeidene er leddet forbeholdt de ekstraordinære tilfellene⁸⁴ og er ment å ramme de store bakmennene.⁸⁵ At det kun er disse tilfellene som

⁸¹ RA-1998-1 punkt 2

⁸² Rapport fra faglig rådgivningsgruppe (2010) s. 19

⁸³ Ot.prp. nr. 23 (1983-84) del B, kapittel 4.1.3 s. 29

⁸⁴ NOU 1982: 25 s. 43

⁸⁵ Ot.prp nr. 22 (2008-2009) punkt 4.2.3.1, jf. Ot.prp nr. 23 (1983-1984) del B s. 29

subsumeres under tredje ledd er nødvendig for å skape plass til narkotikakriminalitet av svært ulik art. Også i tredje ledd skal det foretas en helhetsvurdering⁸⁶, men i praksis vil kvantumet være svært viktig for subsumsjonen.

Prosessuelt skal vurderingen av om det foreligger et ”meget betydelig kvantum” behandles under skyldspørsmålet. Mens om det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter skal vurderes objektivt og vurderes derfor under straffespørsmålet. Grensen mellom andre og tredje ledd er skissert i Rundskriv fra Riksadvokaten.⁸⁷ Rettspraksis har i det store og hele lagt seg rundt samme lest.

4.1.3.1 Amfetamin

Riksadvokaten har i rundskriv uttalt at grensen for amfetamin mellom andre og tredje ledd skal ligge på ca. 3 kg. I Rt. 1995 s. 242 var saksforholdet innførsel av 4 kg amfetamin og tiltalen lød på straffeloven § 162 tredje ledd, jf. første ledd. Mannen som var tiltalt, var tidligere straffedømt og hovedmannen i forbindelse med innførsel i denne saken. Han ble dømt til 6 år og 6 måneder ubetinget fengsel. Domfelte bidro i betydelig grad med informasjon under etterforskningen og dette ble tillagt vekt ved straffutmålingen. Vanligvis ville en passende fengselsstraff i dette tilfellet ligge på 8 år, men på grunn av hjelp til oppklaring ble straffen redusert.

4.1.3.2 Kokain

Grensene for kokain må i følge riksadvokaten trekkes på samme måte som for amfetamin på bakgrunn av avgjørelsen i Rt. 1996 s. 1726. I rundskrivet er det påpekt at renhetsinnholdet på kokain ofte er noe høyere enn for amfetamin og at dette i noen tilfeller vil kunne få

⁸⁶ RA-1998-1

⁸⁷ Ibid, punkt 2

betydning for subsumsjonen. Domstolen har derfor ikke like faste retningslinjer å gå etter ved straffutmåling i saker som gjelder befatning med kokain.

I Rt. 1996 s. 1726 ble to personer dømt til henholdsvis 4 år og 6 måneder og 4 år for innførsel av ca. 2 kg kokain og omsetning av 200 gram av samme stoffet. På bakgrunn av sakkyndige utredninger kom Høyesterett til at straffnivået måtte legges på ca. det samme som for amfetamin. Det hadde i forkant av saken vært anført at straffnivået for kokain hadde ligget uforholdsmessig høyt i forhold til stoffets farlighetsgrad. Dommen innebar en nedsettelse av straffnivået for befatning med kokain ettersom det i tidligere saker har vært ansett å ligge på et nivå i det øvre sjiktet av amfetamin.⁸⁸

4.1.3.3 Heroin

Heroin er regnet som ett av de farligste stoffene og straffnivået for heroin er således ikke sammenlignbart med noen av de andre stoffene. I Riksadvokatens rundskriv er grensen mellom andre og tredje ledd satt til å gå ved ca. 750 g.

I Rt. 1988 s. 314 ”engelsk forsvarer” viser Høyesterett til lagmannsrettens uttalelse om straffnivået, hvor innførsel av 750 gram heroin må ansees som et ”meget betydelig kvantum” og dermed subsumeres under tredje ledd. Det bemerkes videre i dommen at subsumsjonen er basert på en helhetsvurdering, og at det i dette tilfellet var riktig å anvende tredje ledd. Dommen gjaldt tiltale mot fire britiske menn og straffen ble satt til henholdsvis 8, 10, 10 og 13 år fengsel. Grunnen til at de fikk forskjellige staffer var blant annet avhengig av rollen de hadde hatt ved narkotikalovbruddet.

I Rt. 1989 s. 46 idømte Høyesterett en 35-år gammel mann 20 års fengsel for å ha innført 6 kilo heroin, oppbevart 4,5 kilo og omsatt 2 kilo av samme stoff. Tiltalen gjaldt straffeloven § 162 tredje ledd jf. første ledd. I tillegg hadde han kjøpt 500 gram i Bolivia og innført 100

⁸⁸ Rt. 1986 s. 943

gram av samme stoff til Norge. Både lagmannsretten og Høyesterett fant at tiltaltes virksomhet bar preg av å være av profesjonell art, slik at lovens strengeste strafferamme kom til anvendelse. Førstvoterende uttaler videre i forhold til straffutmålingen ”ved spørsmål om hvor streng straffen skal være i et tilfelle som det foreliggende, må det også legges vekt på den straff som er anvendt i andre store narkotikasaker”.⁸⁹ Førstvoterende sikter her til et straffenivå.

Et mindre kvantum på 500 gram heroin ble i Rt. 1989 s. 685 subsumert under tredje ledd. Straffen ble satt til 16 års fengsel. Domfelte var tidligere straffet for alvorlige narkotikalovbrudd, som ble tillagt vekt i skjerpende retning ved straffutmålingen.

I Rt. 1995 s. 238 ble tre menn dømt til henholdsvis 11, 11, og 14 års fengsel for innførsel av 5030 gram heroin. På denne tiden var dette beslaget det største som var tatt i Norge noen gang og innførselen ble betegnet som profesjonell. Saken ble ikke ansett som den typen annet straffalternativ var ment å ramme og det var derfor første straffalternativ i tredje ledd som kom til anvendelse. Dommen illustrerer hvordan narkotika har utviklet seg og sammenlignet med ”Engelsk forsvarer dommen”, ser vi at straffen ikke har økt proporsjonalt med mengden narkotika. Det vil den ikke gjøre i dagens nivå heller, men vi ser likevel en tendens til at straffene har blitt mildere. Dette er nødvendig ettersom narkotikakriminaliteten blir mer og mer alvorlig, i form av større kvantum og mer organisert.

Rt. 1998 s. 604 gjaldt spørsmål om lovanvendelsen. Domfelte var tiltalt for organisert innførsel av heroin, til sammen ca. 3 kg. Spørsmålet var om første eller annet straffalternativ i tredje ledd skulle anvendes. Lagmannsretten kom til at straffen skulle settes til 16 års ubetinget fengsel og at det var andre alternativ som kom til anvendelse. Høyesterett kom ikke til at det forelå særdeles skjerpende omstendigheter blant annet på grunn av hans rolle som bakmann, og satt straffen til 14 års fengsel, samt et inndragningskrav på 1 million kroner.

⁸⁹ Førstvoterende viser til Rt. 1986 s. 1184 og Rt. 1987 s. 1394.

I Rt. 1995 s. 471 ”stuersaken” ble en tidligere ustraffet mann dømt til 18 års fengsel for å ha organisert innførsel av ca. 5,5 kilo heroin, 80 kilo marihuana og tabletter som tilsvarte 300 gram amfetaminholdig stoffblanding. Saken involverte flere personer og blant annet var det stuere på en flyplass som medvirket til innførselen ved at de flyttet koffertene fra utenlands ”båndet” til innenlands ”båndet” slik at baggene ikke måtte tas med gjennom toll.

4.1.3.4 LSD og Ecstasy

Grensen mellom andre og tredje ledd for LSD og ecstasy ble i henhold til Riksadvokaten⁹⁰ satt til å ligge ved ca. 15000 brukerdoser.

I Agder lagmannsrett ble en 23 år gammel gutt dømt til 8 års fengsel for overtredelse av straffeloven § 162 tredje ledd jf. første ledd ved å ha innført 14,68 kg amfetamin og 20450 ecstasytabletter.⁹¹ Tablettene hadde et gjennomsnittlig innhold av MDMA på 70 mg per tablett. Altså litt under det som er anslått som en brukerdose.⁹² Mengden ecstasy ville dermed antagelig i seg selv ført til at forholdet ville blitt subsumert under tredje ledd. Det at det i tillegg dreide seg om et stort parti amfetamin gjorde subsumeringen klar.

4.1.3.5 Cannabisprodukter

For cannabisprodukter har Riksadvokaten uttrykket at mengdegrensen mellom andre og tredje ledd går ved ca. 80 kg.⁹³ I ”Broken lorry” avgjørelsen som ble avgjort av Borgarting

⁹⁰ RA-1998-1 punkt 2

⁹¹ LA-2010-047357

⁹² 100 mg, jf. rapport fra faglig rådgivningsgruppe (2010) s. 19

⁹³ RA-1998-1 punkt 2

lagmannsrett⁹⁴, ble hovedmennene i saken, dømt til henholdsvis 21 og 19 års fengsel i henhold til straffeloven § 162 tredje ledd annet straffalternativ jf. første ledd jf. § 60a. Dette var den strengeste straffen idømt for narkotikalovbrudd i Norge til da. Saken gjaldt innførsel av 224 kilo hasj og 20 kilo heroin.

Rt. 2008 s. 1217 ”Wonderboy-saken” gjaldt organisert innførsel av 760 kilo hasj. Tiltalen gjaldt straffeloven § 162 tredje ledd, andre straffalternativ. Narkotikaimporten var av organisert art og vilkåret om ”særdeles skjerpene omstendigheter” var oppfylt. Det var første gang Høyesterett hadde hatt en sak med så stort kvantum hasj. Høyesterett sa derfor noe om straffenivået. De tok blant annet utgangspunkt i tidligere dommer, selv om de ikke på langt nær omfattet et like stort kvantum. Rt. 2001 s. 1408 gjaldt medvirkning til innførsel av 201 kilo hasj, og førstvoterende sa med referanse til denne dommen: ”Straffen må etter min mening bli vesentlig strengere, men øker ikke proporsjonalt med kvantum”.⁹⁵ I Rt. 2004 s. 759 hvor kvantumet var 8,2 kilo uttalte Høyesterett at det skulle foretas en generell nedjustering av straffenivået i saker med store kvanta. Flertallet foretok dermed en forsiktig justering nedover i denne saken.⁹⁶ I Rt. 2005 s. 923 hvor saken i likhet med ”Wonderboy-saken” gjaldt organisert virksomhet anførte førstvoterende at en slik nedjustering av straffenivået ikke burde foretas i tilfeller der virksomheten er organisert av hensyn til allmennprevensjon. I ”Wonderboy-saken” var retten enig uttalelsene i sistnevnte dom og foretok ikke en nedjustering av nivået.⁹⁷ Førstvoterende konkluderte ”etter dette med at fengsel i 12 år må være utgangspunktet ved profesjonell innførsel av så store kvanta som 700-800 kilo hasjisj”.⁹⁸

⁹⁴ LB-2008-123353

⁹⁵ Også uttalt i Rt. 2006 s. 1462 avsnitt 38

⁹⁶ jf. Rt. 2008 s. 1217 avsnitt 38

⁹⁷ avsnitt 38

⁹⁸ Rt. 2008 s. 1217 avsnitt 39

I Rt. 2011 s. 1744 la Høyesterett enstemmig til grunn at straffnivået for oppbevaring av 95 kg hasj lå på fengsel i 4 år. I denne saken forelå det særlige omstendigheter slik at det ble idømt samfunnsstraff i stedet for fengsel.

4.1.4 Nytt stoff og intet straffnivå

Narkotikalistene er dynamiske og utvikler seg etter hvert som det kommer nye stoffer på markedet. Her vil det ikke være utviklet noe straffnivå eller praksis for hva som gjelder for riktig subsumsjon. Dette var tilfellet i Rt. 2011 s. 1313 som gjaldt innførsel av ca. 3 kg opium. Det var ikke tidligere etablert noe straffnivå for opium, men Høyesterett fant at opium hadde mange av de samme ruseffektene som heroin og dermed var det naturlig å ta utgangspunkt i straffeutmålingen for heroin. Ved sammenligningen ble begge typer stoff regnet om til brukerdoser ut fra den mest sannsynlige bruksmåten.

Problemer med å sammenligne ulike stoffer er at stoffene har forskjellig påvirkning på mennesker. Stoffene skiller seg også fra hverandre hva gjelder farlighetsgrad og faren for avhengighetsdannelse osv. De medisinske skadene av stoffene kan være forskjellig avhengig av om en vurderer skadene på kort eller lang sikt. Noen stoffer kan en dø av bare ved å prøve én gang med for stor dose, mens andre stoffer ikke er ”sterke nok” til det, men utgjør en større fare ved bruk over lengre tid. Sammenligning er således vanskelig.

Rt. 2010 s. 1391 er enda et eksempel på en sak som gjaldt narkotisk stoff hvor det ikke er etablert noe straffnivå. Saken gjaldt innførsel av 979 tabletter Subutex 8 mg. Formålet med innførselen var salg på det illegale markedet. Tablettene er et legemiddel som brukes av rusmisbrukere ved legemiddelassistert rehabilitering. Høyesterett konkluderte med at virkestoffet i Subutex har mange likhetstrekk med heroin, men at det bør straffes noe mildere. Høyesterett fant at beslaget kunne ansees analogt med ca. 120 gram heroin og straffen ble satt til 3 år og 3 måneder fengsel.

4.2 Den konkrete utmålingen

I narkotikasaker vil det som regel være etablert et straffenivå som domstolen kan ta utgangspunkt i ved utmåling av straffen, jf. de generelle bemerkningene foran under punkt 2.4. Et slik straffenivå vil imidlertid ikke alltid være etablert ettersom det kan tenkes nye stoffer. Uansett hva som måtte finnes av rettspraksis må det imidlertid ved utmålingen av straffen tas hensyn til de nærmere omstendighetene ved handlingen, i noen grad til gjerningsmannen og hans forutsetninger, om saken er blitt gammel osv. Hvor stor vekt slike momenter kan tillegges, vil variere. Jo mer alvorlig lovbrudd det er snakk om, dess mindre vekt kan man tillegge for eksempel det forhold at gjerningsmannen har hatt en usedvanlig ulykkelig oppvekst osv..

I Norge har vi ingen bestemmelser som binder dommeren til å vektlegge momenter på en bestemt måte. Dette prinsippet bygger på en erkjennelse av at domstolene, med sin nærhet til den konkrete sak har bred innsikt i hvilke hensyn som bør gjøres gjeldende. I den gamle kriminalloven fra 1842, kapittel 1, § 6, var hvilken vekt momentene skulle ha lovregulert.⁹⁹ Slik vekting ble ikke videreført i straffeloven av 1902 og i forarbeidene begrunnes det med at *”Man vil ved en saadan Opregning vanskelig undgaa enten ikke at sige andet end det selvfølgelige eller ogsaa at sige for lidet eller for meget.”*¹⁰⁰

I straffeloven av 1902 er det kun § 100 som fastsetter en eksakt straff for lovbruddet. Bestemmelsen gjelder *”Den, som bevirker eller medvirker til, at Kongen eller Regenten berøves Livet”*. Forsøk på slik handling straffes på samme måte. Her er straffen, uansett omstendigheter, 21 års fengsel.

Den friheten som dommerne står overfor utkrystalliseres gjennom normer som har utviklet seg i rettspraksis over tid og noen faste straffutmålingstradisjoner som har etablert seg i

⁹⁹ Ragnhild Hennum (2002) Punkt 1.2 fjerde avsnitt

¹⁰⁰ Ibid, punkt 1.2 syvende avsnitt

Norge. Det vil si at det er visse hensyn som tillegges mer vekt og andre som ikke vektlegges i det hele tatt.

4.2.1 Formildende omstendigheter

Både lav og høy alder kan virke formildende i forhold til straffutmålingen. Med lav alder siktes det til en alder som er over den kriminelle lavalder.¹⁰¹ Det kan imidlertid stilles spørsmål ved om en gjerningsmann på (ca.) 18 år kan ansees for å være ung. Alder vil imidlertid ikke virke som en formildende omstendighet ved særlig alvorlige lovbrudd. Ved de alvorligste lovbrudd vil en person som er 15 år eller så vidt fylt 16 år etter Høyesteretts praksis nok kunne få nedsatt straff, men det skal ganske meget til. I Rt. 1990 s. 455 som gjaldt forsøk på innførsel av amfetamin ble tiltaltes alder, 17 år, og hans gode karakterer på skolen tillagt formildende virkning. Handlingen skulle normalt ført til ubetinget fengsel, men i stedet fikk tiltalte samfunnsstraff.

I noen tilfeller har den siktede vist at han har kommet seg på bedre veier og fått skikk på livet sitt. Personen har for eksempel fått jobb, beholdt en jobb i lang periode, fått fast bosted, gjennomgått rehabilitering osv. Slike forhold er særlig aktuelt for gjengangere i retts-systemet. Bakgrunnen er at de viser vilje og evne til å få orden på livssituasjonen. I en sak¹⁰² som gjaldt oppbevaring av 15,3 kg hasj hadde tiltalte vært rusmisbruker siden han var 14 år. Opp gjennom årene hadde han hatt sporadiske jobber og steder å bo. Men siden 2005 hadde han endret livstil og i 2009 hadde han foretatt ytterligere tiltak for å komme seg på bedre spor. Høyesterett mente at han hadde ”endra livsførselen sin vesentleg”. På tross av dette kom Høyesterett frem til at det ikke forelå sterke nok grunner til å reagere med samfunnsstraff og at de allmennpreventive hensynene måtte være avgjørende. Straffen ble satt til 2 år og 4 måneder ubetinget og 9 måneder betinget fengsel. Særlig kan dette inngå som et moment ved vurderingen av om vedkommende skal få betinget eller ubetinget feng-

¹⁰¹ Straffeloven § 46

¹⁰² Rt. 2011 s. 1155

selsstraff. Er siktede inne i en gunstig utvikling kan det synes mest hensiktsmessig med betinget fengsel.

Man anser det viktig for barn å være sammen med sine foreldre, forutsatt selvfølgelig at de er skikket til det. Har siktede omsorg for barn kan dette være et moment i formildende retning ved straffutmålingen. I Rt. 2011 s. 1744 var det sentrale spørsmålet om det var grunnlag for samfunnsstraff¹⁰³ i en sak som gjaldt oppbevaring av 95 kg hasj, jf. straffeloven § 162 første ledd, jf. tredje ledd. Høyesterett kom, under tvil, til at det i dette tilfellet var grunnlag for samfunnsstraff basert på at domfelte hadde eneomsorgen for en datter kumulert med at det var gitt uforbeholden tilståelse og at tiltalte hadde samarbeidet med politiet. Her var det snakk om en alvorlig narkotikaforbrytelse og hensynene som taler for samfunnsstraff måtte derfor være særlig tungtveiende, slik Høyesterett mente var tilfellet her.

Styrkegraden på narkotiske stoffer kan variere og man snakker da om stoffets renhetsgrad. I Rt. 2011 s. 1313 avsnitt 15 er det opplyst at den gjennomsnittlige styrkegraden på heroin beslaglagt i Norge i perioden 2000–2010 er 30%. I rundskriv fra Riksadvokaten er det fremholdt at en renhetsgrad på 30-60% er vanlig.¹⁰⁴ Høyesterett har uttalt at det kun er avvik fra normalnivået må tillegges vekt, jf. Rt. 1995 s. 471 ”Stuersaken”.

Betydningen av renhetsgraden er behandlet i Rt. 1988 s. 314 ”engelsk forsvarer”. Heroinen som ble beslaglagt her hadde en renhetsgrad på 11 og 16%, noe som er mye lavere enn det heroin vanligvis inneholder. Tiltaltes forsvarer anførte derfor at renhetsgraden i dette tilfellet måtte anses som en formildende omstendighet. Førstvoterende uttaler generelt om betydningen av renhetsgraden: ”Det er riktig at renheten av et narkotisk stoff kan komme i betraktning når man skal vurdere grovheten av forbrytelsen i relasjon til straffeloven § 162, men den kan ikke uten videre gi seg noe forholdsmessig utslag, fordi spredningsfaren og

¹⁰³ Straffeloven § 28a

¹⁰⁴ RA-1998-1

skademulighetene kan være like store også om stoffet er av mindre god kvalitet”.¹⁰⁵ Det skal for ordens skyld nevnes at saken gjaldt 10 eller 11 partier med narkotika hvorav kun ett parti var beslaglagt og testet.

I Rt. 2003 s. 1082 dreide saken seg om oppbevaring av et stort kvantum heroin. Styrkegraden på mesteparten av heroinen var svært lav og nede i 2% som avviker markant fra vanlig styrkegrad på 30%. Høyesterett uttalte at: ”Ved store avvik frå det normale må dette klart kome inn ved straffutmålinga”. Etter en totalvurdering hvor det ble tatt hensyn til stoffets lave renhetsgrad ble straffen satt til 9 år ubetinget fengsel. I Rt. 2003 s. 1156 viser Høyesterett til uttalelsene i Rt. 2003 s. 1082. Svak styrkegrad på heroin innebærer at det blir færre brukerdoser samt at stoffet ikke kan injiseres, men må sniffes eller røykes som ikke gir samme ”utnyttelse” av stoffet.

Straffeloven § 59 andre ledd slår fast at dersom siktede avgir en uforbeholden tilståelse skal ”retten ta dette i betraktning ved straffutmålingen”. Å avgi en uforbeholden tilståelse, vil si at siktede erkjenner lovbruddet slik det er beskrevet i siktelsen eller tiltalen. Erkjennelsen må gjelde både det objektive og det subjektive, altså den grad av skyld som kreves. I Rt. 2007 s. 330 avsnitt 16 ble det uttalt at det at tiltalte nekter straffeskyld ikke hindrer at det foreligger en ”uforbeholden tilståelse” jf. straffeloven § 59 andre ledd. Høyesterett viser til den samme uttalelsen i Rt. 2005 s. 559 som gjaldt straffeprosessloven § 248 om tilståelsesdom. Førstvoterende anfører at ”uforbeholden tilståelse” skal tolkes på samme måte i de to bestemmelsene. Dette følger også av sikker rettspraksis.

Der narkotikaen er ment til eget bruk har domstolene i flere tilfeller vurdert det som straffformildende. Her foreligger altså ingen spredningsfare slik man særlig ønsker å forhindre. Slik ble det også fremlagt av Høyesterett i Rt. 1999 s. 33. I Rt. 2000 s. 1446 ble dette fulgt

¹⁰⁵ I avsnitt II ”Ankene over lovanvendelsen” i dommen.

opp og førstvoterende uttalte¹⁰⁶: ”Særlig viktig er det etter mitt syn at Høyesterett i to dommer har påpekt behovet for å skille markant mellom kjøp eller oppbevaring til eget bruk, og kjøp eller oppbevaring med sikte på videresalg - noe jeg mener må oppfattes som å innebære en omlegging av praksis”.

Som sagt vil domstolen foreta en konkret helhetsvurdering i hver enkelt sak. Straffutmålingsmomentene vil også kunne ha mer eller mindre betydning avhengig av lovbruddets karakter. Av øvrige formildende omstendigheter som domstolen har lagt vekt på, er der tiltalte har stått i et avhengighetsforhold til en av de medskyldige, der etterforskning og påtale har tatt uforholdsmessig lang tid, eller der tiltalte samarbeider med politiet i oppklaring av saken.

4.2.2 Skjerpende omstendigheter

Visse omstendigheter bidrar til å anse lovbruddet som mer straffverdig og dermed til at straffen blir skjerpet. Lovbryterens rolle i saken kan bidra til skjerpet straff. Straffelovutvalget – utvalget oppnevnt for en totalrevisjon av straffeloven, loven av 2005 - skiller mellom brukere av narkotika og bakmennene.¹⁰⁷ Bakmennene har ofte et profittmotiv med narkotikavirksomheten og er ofte ikke selv narkotikamisbrukere. Det øverste sjiktet av strafferammen er forbeholdt de mest alvorlige narkotikaforbrytelsene og gjelder derfor ofte bakmennene.

Det skal ikke virke formildende at en siktet ikke tidligere har vært straffedømt. Derimot kan det faktum at tiltalte har vært straffedømt tidligere være en skjerpende omstendighet som kan få betydning ved straffutmålingen.

¹⁰⁶ S. 1448

¹⁰⁷ NOU 1982: 25 s. 8

Høyesterett har ansett profittmotiv som en skjerpende omstendighet. I Rt. 1981 s. 252 ble det på den annen side uttalt at det var ”temmelig alminnelig” at omsetning av narkotika i denne saken ble begått for å finansiere eget forbruk og det ble av den grunn ikke ansett som en skjerpende omstendighet i dette tilfellet.

Straffeloven § 60a er en lovfestet straffskjerpelseshjemmel. Er lovbruddet skjedd som ledd i organisert virksomhet, skal den øvre strafferammen i straffebudet heves til det dobbelte, men likevel ikke med mer enn 5 års fengsel. Rt. 2010 s. 1283 er et eksempel på narkotikakriminalitet hvor tiltalen også lød på straffeloven § 60a. Saken gjaldt innførsel av et meget stort parti (112 kg) amfetamin, slik at overtredelsen falt inn under straffeloven § 162 tredje ledd. De tiltalte i saken var ikke selv med i den kriminelle gruppen, men de var vitende om den medvirkningen de bidro til den kriminelle gruppen.

Øvrige omstendigheter domstolen har lagt vekt på i skjerpende retning er salg av narkotika til særlig utsatte grupper, rollen man har hatt og gjentakelse. For eksempel er innsmugling og salg i fengsler ansett som særlig graverende, jfr Rt. 1971 s. 858.¹⁰⁸

4.3 Betydningen av type befatning

Straffeloven § 162 første ledd er grunndeliktet og omfatter forskjellige type befatninger med narkotika. Ikke alle er av samme alvorlighetsgrad. Et av hovedhensynene bak bestemmelsen er å bekjempe spredningen av narkotika. I Rt. 2009 s. 1551 uttalte førstvoterende: ”fordi innførsel av narkotika øker tilgjengeligheten av stoffet, skal det ut fra rettspraksis straffes strengere enn kjøp og besittelse”.

Det er ikke upraktisk at tiltalte har hatt befatning med narkotika på flere måter samtidig. I de tilfellene er det antatt at gjerningsmannen kan dømmes for alle de forskjellige leddene i

¹⁰⁸ S. 860

virksomheten.¹⁰⁹ Straffen kan her forhøyes i henhold til konkurrens bestemmelsen i straffeloven § 62.

4.4 I hvilken grad kan dommeren avvike fra eller endre straffenivået?

Straffenivået fremgår av etablert praksis. Straffenivået er således ikke bestemt i lov og åpner for at retten kan foreta en skjønnsmessig vurdering basert på etablert praksis. Likevel vil avgjørelser fra Høyesterett være uttrykk for gjeldende rett. Avvik fra dette kan dermed synes som en feil så fremt det ikke er fornuftig begrunnet. Uttrykket ”dråpen uthuler stenen, ikke med makt, men ved å dryppe ofte” er illustrerende for den utviklingen domstolen foretar ved endring av et straffenivå. Der hvor straffenivået endres skjer det som oftest med en gradvis økning eller redusering av straffen. Et hopp i straffenivået er sjeldent og kan vanskelig forsvares ut fra likhetsprinsippet.

Det er ikke bare en utvidelse av soningstid som for eksempel utgjør et avvik fra nivået. Det kan også dreie seg om tilfeller der straffenivået for det aktuelle tilfellet har ligget på betinget straff og hvor dommeren i stede dømmer ubetinget fengselsstraff. Det er i praksis en stor forskjell på om man må sone umiddelbart eller om man bare må sone dersom man begår nye lovbrudd.

4.5 Domstolene under press for å heve straffenivået

Det har ved flere anledninger og overfor flere straffebud vært uttrykt at straffenivået må heves. Slike utsagn kan komme fra enkelte stortingsrepresentanter, fagkomiteer eller Stortinget i plenum og med det skape holdninger hos befolkningen og føre til et press på domstolene. Domstolene forholder seg imidlertid bare til lovgiver. På den annen siden lever ikke domstolene i et vakuum og uttrykk for høyere straffer kan ofte være begrunnet i end-

¹⁰⁹ Andenæs og Bratholm (1995) s. 314

rede forhold i samfunnet, innsikt i skadevirkningene av forbrytelsene osv.¹¹⁰ Dette er momenter som uansett vil være relevant for en domstol ved straffutmålingen. Spriket mellom hva folk føler at straffen burde være og hva straffen rent faktisk er burde derfor ikke være for store.¹¹¹ I så fall vil det fort støte den allmenne rettsfølelsen.

Politikere, som folk flest, vil ofte ha rettsoppfatninger som er påvirket av medias omtale i verserende saker eller debatter. Media kan være unyanserte og også ofte ukorrekte, slik at det er grunn til å være kritisk til denne informasjonen.

Straffenivået blir til stadighet kritisert for å være for lavt når det kommer til sedelighetsforbrytelser, voldsforbrytelser og andre legemsforbrytelser, og for strengt når det kommer til narkotikaforbrytelser. I et forskningsprosjekt¹¹² kunne det derimot konkluderes med at den straffen folk selv ville gitt for noen utvalgte lovbrudd, samsvarte meget bra med det som faktisk var idømt i disse sakene. Undersøkelsen tok for seg seks typer lovbrudd og sammenlignet hvilken straff disse fikk i domstolen, med det folket svarte i undersøkelsen. Forskningen viser at befolkningen har lite kunnskap om det faktiske straffenivået og at de undervurderer straffen de tror en domstol ville gitt.

4.6 Utviklingen

Da strafferammen ble utvidet til 21 år i 1984 ble det stilt spørsmål ved om straffenivået også ville øke. I henhold til forarbeidene¹¹³ var ikke det intensjonen da strafferammen ble hevet. For de mindre og mellomstore narkotikasakene har det ikke ført til en øking i straffenivået.¹¹⁴ Utvidelsen skulle bare gi rom for narkotikalovbrudd av mer alvorlig art.

¹¹⁰ Matningsdal (2002) s. 356

¹¹¹ Ibid

¹¹² Leif Petter Olaussen (2010)

¹¹³ Ot.prp nr. 22 (2008-2009) punkt 4.2.3.1, jf. Ot.prp nr. 23 (1983-1984) del B side 29

¹¹⁴ Andenæs og Bratholm (1995) s. 310

I en Høyesterettsdom fra 2009¹¹⁵ bemerket førstvoterende at det i den senere tid er skjedd en lemping av straffenivået i narkotikasaker og da særlig for befatning med narkotika som er ment til eget bruk, altså små kvanta. Det samme har Høyesterett sagt i tidligere avgjørelser.¹¹⁶ Et av hensynene bak nedjusteringen er ”å skape et nødvendig spenn i skillet mellom de små og de virkelig store sakene”.¹¹⁷ Ved å gjøre dette vil straffenivået for de grovere sakene også bli noe lavere. Narkotiklovbrudd har vært kritisert for å ha uforholdsmessig høye straffer og hensynet til proporsjonalitet i lovverket har spilt en rolle ved nedjusteringen.

Narkotika er et internasjonalt problem som er omfattende og vanskelig å bekjempe. Et tiltak som ble foretatt i lovgivningen, for å lettere kartlegge problemet, var bestemmelser i straffeprosessloven kapittel 16a som gir politiet rett til ”Avlytting og annen kontroll av kommunikasjonsanlegg (kommunikasjonskontroll)”. Endringen viser at narkotikabekjempelse står sentralt, ved at det blir anledning til kommunikasjonskontroll som ansees for å være inngripende for de som blir utsatt for det.

5 Straffreaksjonsformene

5.1 Straffens formål

Straff er som nevnt, et middel for å styre uønsket adferd. Dom i en straffesak dreier seg ikke lenger om å straffe for å straffe, men har over lang tid blitt balansert med en rekke andre hensyn, der rehabilitering har stått i fokus. Hensynet til humanitet og rettferdighet tilsier at straff bare bør brukes der det er antatt å ha en nytteverdi.¹¹⁸

¹¹⁵ Rt. 2009 s. 1551

¹¹⁶ bl.a Rt. 2003 s. 118

¹¹⁷ Matningsdal og Sandbakken (2004) s. 15

¹¹⁸ Ot.prp nr. 90 (2003-2004), punkt 6.2

5.1.1 Allmennpreventive hensyn

Det at lovbrudd er belagt med straff skal virke preventivt og få folk til å holde seg borte fra slik adferd. Denne virkningen av lovreglene betegnes som allmennprevensjon. Reglene skal få folk til å handle lovlydig, ikke bare ut fra frykten for reaksjonene, men også ut fra moralske hemninger.

I visse tilfeller, typisk i reaksjonsvalg, har Høyesterett lagt avgjørende vekt på allmennprevensjon. I sak Rt. 2010 s. 449 dreide det seg om besittelse og forsøk på salg av et mindre kvantum narkotika. Forsøk på salg fant sted på et asylmottak noe som Høyesterett anså som skjerpene. Narkotikaproblemer på asylmottak utgjør et stort og økende samfunnsproblem og allmennpreventive hensyn gjør seg særlig gjeldende.

At lovbrøtere blir straffet er nødvendig for å ikke støte mot den allmenne rettsfølelsen. Det at folk blir straffet gjør at allmenheten føler seg trygg og føler rettferdighet.

5.1.2 Individualpreventive hensyn

Straffen har også en individualpreventiv virkning. Det er den virkningen straff har på den enkelte lovbrøter. For eksempel at en etter et opphold i fengsel erfarer at dette ikke er noe en ønsker å utsette seg for igjen, og med det endrer adferd. Videre virker straffen individualpreventivt ved at den straffedømte uskadeliggjøres. I den perioden han er i fengsel vil han ikke ha mulighet til å begå nye lovbrudd.

Opp gjennom årene har det vekslet i hvor stor grad det har vært individualprevensjonen eller allmennprevensjonen som har stått i fokus. I årene før 1960 hadde man et særlig fokus på å rehabilitere og behandle de kriminelle og det ble satt i verk diverse tiltak for å fremme dette. Undersøkelser viste derimot ikke de resultatene en ønsket og en gikk dermed bort fra dette og fokuserte mer på allmennprevensjon.

Blant kriminologer har det vært diskutert i hvor stor grad fengsel egentlig har en individualpreventiv virkning, eller om det tvert imot er en forbryterskole. Flere kriminologer har forsket på effekten av fengsel og funnet at fangene gjennomgår en form for prisonisering under fengselsoppholdet.

5.2 Straffeloven § 15

Straffeloven § 15 omhandler straffereaksjonene. I henhold til denne bestemmelsen er det fengsel, forvaring, hefte, samfunnsstraff, bøter og rettighetstap som nevnt i straffeloven §§ 29 og 33 som er straff i straffelovens forstand. At bot kan gis i tillegg til andre straffer er også hjemlet i straffeloven § 26a som er en generell hjemmel for å idømme bøtestraff sammen med fengselsstraff.

Av alternativene i § 15 er det fengsel (utenom forvaring) som er mest inngripende. Hvilket av straffalternativene som skal brukes i det enkelte tilfellet vil variere med lovovertrедelsens art. Retten står i mange tilfelle overfor en sak hvor han selv kan ta stilling til hvilken straff som er hensiktsmessig i den konkrete saken. Ved vurderingen av straff er det et fundamentalt prinsipp i Norge at det skal være forholdsmessighet mellom forbrytelse og straff.

Straff er som innledningsvis definert ”et onde som staten påfører en lovbryter på grunn av lovovertrедelsen, i den hensikt at det skal føles som et onde”. I dagligtalen omfatter begrepet straff langt mer enn hva som gjelder i rettspleien. Eksempel på det er en forelder som straffer sitt barn eller idrettsforeningen straffer et medlem som har overtrådt organisasjonens regelverk. I strafferettspleien er det bare de reaksjonene som er oppført i § 15 som er å anse som straff.

Visse tiltak er nært beslektet med straff, men ikke ansett som straff i straffelovens forstand. Blant disse er: inndragning, sikring, tvungen psykisk helsevern, erstatning, oppreisning m.m. I motsetning til straff som har til hensikt å påføre lovovertrederen et onde på grunn av klanderverdige opptreden, har for eksempel erstatning fokus på den som har lidt, på denne måten skiller erstatning seg fra straff. Erstatning vil i mange tilfelle føles som et onde for

den som må betale, men hensikten er først og fremst at den som er krenket skal få kompensasjon. Det ser vi ved at erstatningen aldri blir satt høyere enn det tap som er lidt. Enda nærmere beslektet med straff er oppreisning. Heller ikke dette er straff i straffelovens forstand. Oppreisning tilkjennes en krenket selv om det ikke er lidt noe økonomisk tap, men der retten finner det rimelig. Formålet med vedtaket er altså et annet enn det som gjelder for straff.

Rettighetstap som straff kan sies å ligge helt i ytterpunktet av straffeformålet ettersom det i all hovedsak tar sikte på å ta fra lovbrysteren en stilling som han har vist seg uskikket til å inneha. I straffesystemet vårt i dag er det fengsel og bot som dominerer. For narkotikalovbrudd er også samfunnsstraff en ofte brukt straffereaksjon.

Gjennomføringen av straffen skjer i henhold til straffegjennomføringsloven og kriminalomsorgen står ansvarlig. Humanitet, rettssikkerhet og likebehandling er verdier som står særlig sentralt ved gjennomføring av straff.¹¹⁹

5.3 Bot

Som en selvstendig straffereaksjon brukes bot bare ved mindre alvorlige lovbrudd og forseelser. Der bot blir gitt som eneste straff skal det fastsettes en subsidiær fengselsstraff som bare skal anvendes dersom boten ikke blir betalt.¹²⁰ I mange saker vil boten være et fastsatt beløp. For eksempel ved trafikkforseelser der bøtene er standardisert.¹²¹ Straffeloven § 27 slår likevel fast at hovedregelen er at det bør ”tas særlig hensyn til den dømtes formuesforhold”. Bestemmelsen gir uttrykk for at boten skal avpasses etter den enkeltes betalingsevne. I noen tilfeller blir boten beregnet ut fra en prosentsats av ligningen slik at den skal ”svi” like mye for alle som begår tilsvarende lovbrudd. Bøtestraffen skiller seg litt fra de

¹¹⁹ Justis- og beredskapsdepartementet (2008) s. 13

¹²⁰ Straffeloven § 28

¹²¹ Vegtrafikkloven § 31b som gjør unntak fra straffeloven § 27 ved å ha standardbøter.

andre straffene ved at det er den straffede som selv skal medvirke til gjennomføring av straffen. For at dette skal skje kreves det at den straffede har en evne og vilje til å betale boten.

Bot kan også anvendes sammen med fengselsstraff, jf. straffeloven § 26a. Denne muligheten følger også spesifikt av noen bestemte straffebud, men gjelder nå generelt for alle straffebud i henhold til straffeloven § 26a. I narkotikasaker er bot som selvstendig reaksjon eller kumulert med fengselsstraff svært praktisk. I noen tilfeller, særlig der hvor tiltalte er stoffmisbruker selv, kan bot virke hensiktsløst ettersom betalingsevnen og viljen ofte vil være lav.

I rundskriv fra Riksadvokaten i 1998¹²² var budskapet at forelegg skulle brukes i tilfeller hvor det dreide seg om besittelse av mindre enn 5 gram hasj (en til to brukerdoser heroin, LSD, kokain og amfetamin) som var ment til eget bruk. Riksadvokaten endret denne grensen i nytt rundskriv fra 2006¹²³, hvor grensen for bruk av forelegg ble utvidet til saker hvor det dreier seg om besittelse av opptil 10 – 15 gram hasj. Bakgrunnen for dette var at straffnivået i Høyesterett de siste årene har vist seg å gå ned litt, særlig hva gjelder bruk og besittelse. Dette tilsa en oppmykning og at forelegg kunne virke effektivt og synlig i flere saker. Dermed kan forelegg nå brukes på en utvidet gruppe.

5.4 Fengsel

Fengsel, eller frihetsberøvelse, er den strengeste formen for straff vi har. Der strafferammen ikke fremgår av det enkelte lovbudet er det rammene i straffeloven § 17 som kommer til anvendelse. Hensynet til en human behandling og respekt for menneskeverdet er viktig.¹²⁴ Oppfattelsen har vært at frihetsberøvelsen i seg selv er straff nok.

¹²² RA-1998-1 punkt 4

¹²³ RA-2006-164

¹²⁴ Andenæs ”Alminnelig strafferett” (2004) s. 388.

Når det foreligger en rettskraftig dom er det kriminalomsorgen som overtar ansvaret for straffegjennomføringen. Kriminalomsorgen er underlagt Justis- og beredskapsdepartementet. Fengselsstraffen kan gjennomføres på forskjellige måter og er regulert i lov av 18. mai 2001 nr. 21 om gjennomføring av straff mv. (straffegjennomføringsloven).¹²⁵

Fengselsstraffen kan være betinget eller ubetinget.

5.4.1 Betinget

At fengselsstraffen gjøres betinget vil si at fullbyrdelsen av soningen utsettes i en prøvetid. Den alminnelige prøvetiden er to år.¹²⁶ Dersom vedkommende holder seg innenfor de vilkår og betingelser som blir stilt gjennom hele prøvetiden vil fengselsstraffen falle bort ved at straffen da anses som fullbyrdet. Det rettslige grunnlaget for betinget straff er straffeloven §§ 52 til 54a. Retten kan ikke utmåle en betinget fengselsstraff for en lengre periode enn straffebudet hjemler. Men det å få betinget dom kan i realiteten oppleves som mildere for tiltalte enn å måtte sone med en gang.

5.4.2 Ubetinget

Hovedregelen er imidlertid ubetinget fengsel og at soningen skjer umiddelbart etter at dommen er blitt rettskraftig. I praksis har det vært flere som likevel har måttet vente med å sone som følge av at det har vært soningskø i fengslene.

5.5 Samfunnsstraff

Samfunnsstraff kan i henhold til straffeloven § 28a idømmes i stedet for fengselsstraff der de kumulative vilkårene i litra a, b og c er oppfylt. Samfunnsstraff ble innført som en prø-

¹²⁵ jf. straffegjennomføringsloven § 10

¹²⁶ Straffeloven § 53 nr. 1 andre ledd

veordning i 1984 ved å anvende samfunnstjeneste som et vilkår for betinget dom. Den domfelte skulle således være til nytte for samfunnet heller enn å sitte i fengsel.

I 1991 ble samfunnsstraff en selvstendig straffereaksjon og ikke lenger noen forbindelse til betinget dom. Hensynet bak ordningen var at en skulle unngå de negative virkningene fengsel hadde på den domfelte og i tillegg ble det ansett som mer samfunnsøkonomisk ettersom fengselsopphold er særlig kostbart.

Bruken av samfunnsstraff ble diskutert i St.meld. nr. 27 (1997-1998). I meldingen uttales det blant annet at det er ”en ønsket kriminalpolitisk utvikling at man øker anvendelsen av samfunnsstraffer og knytter fengselsstraffen til den grove kriminaliteten”. Samfunnsstraffen kan i utgangspunktet brukes på alle typer kriminalitet, men det er fremholdt i forarbeidene at det ikke er anbefalt å bruke den på alvorlige volds- og sedelighetsforbrytelser.¹²⁷

Kriminalomsorgen er i straffegjennomføringsloven gitt myndighet til å fastsette innholdet i samfunnsstraffen. Samfunnsstraffen innebærer at den domfelte skal avtjene et bestemt antall timer ved deltakelse i et program, samfunnsnyttig tjeneste eller andre tiltak som motvirker kriminalitet. Fengselsstraff vil bli aktuelt dersom domfelte ikke gjennomfører samfunnsstraffen som forutsatt.

5.6 Narkotikaprogram med domstolskontroll (ND-dom)

For narkotikatiltalte som selv er rusmisbrukere er det etablert et særlig program med formål om å rehabilitere lovbyteren. Programmet er aktuelt der personen ellers ville fått en ubetinget fengselsstraff. I stedet for å gi det blir det gitt betinget straff på vilkår om å gjennomføre et slikt program for behandling og rehabilitering. Ordningen er hjemlet i straffeloven § 53 nr. 3 bokstav e. For at ND-dom skal bli aktuelt må domfelte samtykke. Programmet

¹²⁷ St.meld. nr. 37 (2007-2008) punkt 10.1

krever vilje og motivasjon til å endre adferd slik at dette synes som et naturlig og nødvendig vilkår for at ordningen skal bli vellykket.

Denne ordningen ble i 2005 innført i Oslo og Bergen som en prøveordning. Formålet med ordningen er at narkomane skal få en mulighet til å komme seg ut av rusavhengigheten og bli ”frisk”. Målet med ordningen har vært å forbedre hjelpe- og behandlingstilbudene for tungt belastede narkotikamisbrukere og å forebygge ny kriminalitet.¹²⁸ Det er personer dømt for narkotikalovbrudd etter straffeloven § 162 eller legemiddeloven og som selv er rusmisbrukere som er målgruppen. Gjennomføringen av programmet skjer i den kommunen domfelte er bosatt og på bakgrunn av et samarbeid mellom ulike sektorer og forvaltningsnivåer.

Kriminalomsorgen har ikke samme ansvar her som for eksempel ved samfunnsstraff, men de har ansvaret for å foreta en obligatorisk personundersøkelse av siktede. Ordningen skal virke rehabiliterende og er dermed i stor grad tilpasset den enkelte. For eksempel kan det dreie seg om hjelp til å finne bosted, fritidsaktiviteter, arbeid og behandlinger for å integrere vedkommende i samfunnet. Underveis vil domfelte måtte forholde seg til obligatoriske møter, urinprøver og lignende. Gjennomføringen består av fire faser som tilpasses den enkelte ut fra hva som er en realistisk progresjon. Det er iverksettelsesfasen, stabeliseringsfasen, ansvarsfasen og videreføringsfasen.¹²⁹

6 Utviklingen

6.1 Strafferammene i nyere tid

Endringer i synet på narkotika gjennom tiden har ført til den utviklingen av strafferammene vi har hatt frem til nå. Strafferammene har gått fra å være bøter som eneste straff til å nå ha

¹²⁸ St.meld. nr. 37 (2007-2008) punkt 10.6

¹²⁹ St.meld. nr. 37 (2007-2008) punkt 10.6

en strafferamme på inntil 21 år. Mye av årsaken til økningen i strafferammene er at synet på narkotikaens alvorlighetsgrad har endret seg samt en eskalerende utvikling av omfang. Et hensyn bak revideringene av strafferammen har vært at den skulle virke allmennpreventivt, i form av at folk ville avstå fra å drive narkotikavirksomhet på det norske markedet. Fare for liv og helse har stått i fokus.

Riksadvokaten utga et rundskriv om håndtering av narkotika i 1998¹³⁰ og et endringsskriv i 2006.¹³¹ Spørsmålet om det skal utarbeides nytt rundskriv er på høring hos Statsadvokatene i disse dager.¹³² Det jobbes således for en bedre tilpasning til dagens situasjon.

6.2 Antall narkomane

SIRUS er statens institutt for rusmiddelforskning¹³³ og utarbeider blant annet statistikk over narkotika i Norge ved å foreta undersøkelser av hvor mange beslag som er gjort, antall lovbrudd, hvor mange dødsfall på grunn av narkotika, osv. I følge SIRUS undersøkelse var det i 2009, 183 dødsfall som skyldtes narkotikamisbruk. Statistikken viser at det er en gradvis nedgang fra 2000 hvor tallet var 327.

For saker som gjelder narkotikavirksomhet må man regne med mørketall. Det vil være en forskjell på registrert narkotikakriminalitet og faktisk narkotikakriminalitet. Dette fordi det ofte ikke er en fornærmet med i saken som har interesse av å anmelde forholdet.¹³⁴

¹³⁰ RA-1998-1

¹³¹ RA-2006-164

¹³² e-postkorrespondanse med Riksadvokatens kontor

¹³³ www.sirus.no

¹³⁴ Eskeland (2006) s. 40

6.3 Antall narkotikasaker, statistikk

Som vi så innledningsvis var det få saker som ble tatt inn for domstolen i de årene lov om legemidler var eneste gjeldende lov om forbud mot narkotika. I 1968 da straffeloven § 162 ble innført økte antallet saker noe, men det var først litt ut på 1970-tallet at antallet eskalerte. I årene 1978-1980 var tallet på domfellelser henholdsvis 69, 61 og 70.¹³⁵ Da straffeloven § 162 ble innført var det med en tanke om at narkotikavirksomheten ville utvikle seg og få et mer profesjonelt preg, derav betegnelsen ”proffparagrafen”. Tiden etter 1968 viste derimot, tross denne forventningen, at sakene som kom opp for domstolen bar preg av å være narkomane mer enn profesjonelle aktører.

I henhold til statistisk sentralbyrå¹³⁶ ble det i 2011 anmeldt ca. 6% færre narkotikalovbrudd enn i 2010. Men antallet i 2011¹³⁷ er likevel det nest høyeste i perioden 2003 til 2011.

I henhold til SIRUS sin statistikk over antall reaksjoner for narkotikaforbrytelser var det i 2010 totalt 14625 for både overtredelser av legemiddeloven og straffeloven. I 1994 var antallet 3260. Siden 1994 har det vært en gradvis økning i antallet. 2001 skiller seg likevel ut som et år med ekstra høyt antall med 14770 antall reaksjoner for narkotikaforbrytelser.¹³⁸

7 Rettspolitiske vurderinger

7.1 Legaliseringsdebatten

Legaliseringsdebatten gjelder spørsmålet om visse narkotiske stoffer bør avkriminaliseres.

¹³⁵ NOU 1982: 25 s. 32

¹³⁶ <http://www.ssb.no/lovbrudda/>

¹³⁷ 42800 i henhold til statistisk sentralbyrå

¹³⁸ <http://statistikk.sirus.no/sirus/>, Narkotika - Kriminalitet - Antall reaksjoner for narkotikaforbrytelser

Spørsmålet om avkriminalisering av bruk og besittelse av narkotika ble drøftet i forarbeidene til lov om endringer i straffeloven av 2005.¹³⁹ Under høringen var straffelovkommissjonen splittet. Flertallet foreslo at legemiddeloven § 24 første ledd skulle oppheves slik at bruk og besittelse ikke lenger skulle være straffbart, og under forutsetning om at straffeloven § 162 første ledd videreføres slik den er og forblir ved å ikke omfatte bruk og besittelse. Som begrunnelse for sitt forslag likestiller flertallet narkotika med tobakk og alkohol og viser til at bruk av dette ikke er straffbart. De mener også at menneskelige hensyn taler for at tunge rusmisbrukere som har vært det over lang tid ikke bør straffes for dette. Det anføres også at problemene som oppstår i forbindelse med bruk av narkotika er en oppgave av helse- og sosialpolitisk art og egner seg således ikke så godt til å bli behandlet av rettsapparatet.

Mindretallet som går mot en avkriminalisering begrunner sitt synspunkt i at det dreier seg om stoffer som ”det er sterkt ønskelig å hindre utbredelsen av”.¹⁴⁰ Det vil kunne sende uheldige signaler. Dette kan knyttes opp mot det som har vært nevnt i andre debatter om at det er vanskeligere å avkriminalisere noe enn å kriminalisere noe. Videre trekkes det frem at de ”milde” stoffene som cannabis ofte er en inngangsport til sterkere stoffer. Skadevirkningene for familie og samfunn taler også for at det ikke bør foretas en avkriminalisering.

Et av argumentene for legalisering er at kontrollen med innholdet i stoffene vil være til stede. Dette kan føre til at man til en hver tid vet hvilken renhetsgrad stoffet har. På den måten kan en unngå noen av overdosetilfellene eller andre skadevirkninger. Dette forutsetter at det lovlige markedet fører til at man får bukt med det ulovlige markedet. For at man skal få bukt med det ulovlige markedet må rusmisbrukerne få tilstrekkelig med rusmidler på den lovlige måten. De fleste rusmisbrukere vil vel kunne si at de bruker mer enn ”anbe-

¹³⁹ Ot.prp nr. 22 (2008-2009) punkt 4.2.2.2

¹⁴⁰ Ibid, punkt. 4.2.2.2 siste avsnitt

falt” dose og spørsmålet blir dermed om de vil få nok. Får de ikke det vil det ulovlige markedet bestå. Argumentet om at man vil få bedre kontroll på renheten i de forskjellige stoffene faller således bort.

Et av problemene vi vil møte dersom en skulle avkriminalisere narkotika er de internasjonale narkotikakonvensjonene hvor Norge er forpliktet til å gjøre bruk og besittelse av narkotika forbudt. Men blant de europeiske land som har ratifisert konvensjonene er det ulike løsninger på hvordan dette er implementert i lovverket. I noen stater er besittelse av narkotika til eget bruk tillatt, mens andre land, som Nederland har legalisert noen typer narkotika.

7.2 Narkotika som et problem i fengsler

Narkotikalovbrudd utgjør et stort prosentantall på statistikken over alle lovbrudd som blir begått. Det kan således være grunn til å tro at narkotika også er et problem i fengsel. Mange av de som er domfelte for narkotikalovbrudd er rusmisbrukere selv og undersøkelser kriminalomsorgen har foretatt viser at 60% av de som er innsatt i fengsel er rusmisbrukere.¹⁴¹ Narkotika er således et stort problem i fengslene.

Kriminalomsorgen sørger for statistikk basert på beslag av narkotika, kroppsundersøkelser og urinprøver som belyser omfanget av narkotika i fengslene. I 2010 ble det tatt 23532 positive urinprøver i norske fengsler.¹⁴²

7.3 Står narkotikalovgivningen i en særstilling?

Ved de fleste lovbrudd er det kun strafferammens nedre sjikt som blir brukt. For noen typer lovbrudd brukes derimot hele skalaen. Narkotikalovbrudd og drap er eksempler på det sis-

¹⁴¹ Justis- og beredskapsdepartementet (2008) s. 21

¹⁴² <http://statistikk.sirus.no/sirus/>

te. Straffene for narkotikalovbrudd er svært høye, og blir til stadighet kritisert for å stå i misforhold til andre forbrytelser.¹⁴³ Til sammenligning er strafferammen for seksuallovbrudd fengsel inntil 15 år, jf. straffeloven § 196. Det er interessant når seksuallovbrudd er blant den groveste og mest krenkende forbrytelsen man kan bli utsatt for og dermed noe samfunnet ønsker å verne særlig om.

For å illustrere dette ble det i forarbeidene¹⁴⁴ trukket frem tre ulike lovbruddssaker. Rt. 1997 s. 1994 gjaldt en alvorlig sedelighetsforbrytelse hvor en mann seksuelt misbrukte sin 7-årige stedatter på flere ulike måter. Overgrepene ble filmet og formålet var å bruke filmen til barnepornografi for å tjene penger. Mannen fikk 4 års fengsel. Neste sak er Rt. 1997 s. 31 hvor en mann fikk 5 års fengsel for grov voldtekt og legemsbeskadigelse ved samme anledning. Mishandlingen var av en slik karakter at den lå tett opp til forsøk på drap. Til sammenligning ble det i Rt. 1998 s. 267 idømt 5 års fengsel for en tidligere ustraffet kvinne for innførsel av 48 kilo hasj. Det ble i forarbeidene uttalt: *"Etter kommisjonens syn kan det vanskelig hevdes at straffverdigheten av disse overtredelsene tilsier en lik straffutmåling"*.¹⁴⁵

I senere tid er straffenivået for legems- og sedelighetsforbrytelser gått opp. I 2010 ble straffeloven § 192 om voldtekt revidert og det ble innført en minstestraft på 3 år. I henhold til forarbeidene¹⁴⁶ er dette med på å understreke alvorret av voldtekt. Justiskomiteen uttalte¹⁴⁷ tidligere at alvorret av voldtekt må få konsekvenser for straffutmålingen og at det kun er de minst alvorlige overtredelsene som omfattes av gjerningsbeskrivelsen som skal ilegges

¹⁴³ NOU 2002: 4 punkt 9.11.3

¹⁴⁴ Ibid, punkt 9.11.3

¹⁴⁵ Ibid, punkt 9.11.3

¹⁴⁶ Prop. 97 L (2009-2010) s. 41

¹⁴⁷ Innst. O. nr. 27 (2004-2005) s. 29

minstestrafen. Justiskomiteen fremholder at normalstraffen for voldtekter som rammes av minstestrafen ikke burde ligge under 4 års fengsel.

En annen type kriminalitet som har vært ansett for å ha strenge strafferammer er økonomiskriminalitet. Eksempelvis kan saken mot Acta-gründer, Fred Anton Ingebrigtsen, som ble avsagt i Stavanger tingrett den 16. november 2012 være illustrerende. Ingebrigtsen ble dømt til 9 års fengsel for innsidehandel. Dommen er ikke rettskraftig ettersom saken er anket til lagmannsretten. Likevel er avgjørelsen interessant ettersom straffen er svært høy.

Narkotikakriminalitetens art tilsier, kanskje i større grad enn for annen type kriminalitet, at hele skalaen av strafferammen blir brukt. Dette fordi kvantum, befatning og hvilket stoff det dreier seg om i stor grad varierer fra sak til sak. Narkotikalovgivningen kan således sies å stå i en særstilling.

7.4 Er straff egnet som middel for å bekjempe narkotikakriminaliteten?

Spørsmålet om straff er egnet til å bekjempe narkotikakriminaliteten er et komplekst spørsmål som neppe kan besvares helt generelt. Det er delte meninger blant folk om straff er egnet. Historien viser også at synet vårt på dette har variert opp gjennom tiden og jeg tenker da særlig på perioder på 60-tallet, og litt utover hvor behandling og rehabilitering stod i fokus. "Straff" er en fellesbetegnelse på ulike reaksjoner. Bot, fengsel og narkotika-program med domstolskontroll er forskjellige former for straff og kan på ulike måter være mer eller mindre egnet til å bekjempe narkotikakriminaliteten.

Når vi vurderer effekten av å straffe vil det være tilbakefallet til ny kriminalitet vi måler opp mot. Dersom tilbakefallet til ny kriminalitet er minsket etter at straffen er utført, vil straffen anses for vellykket. I Norden har man de senere årene blitt enige om å definere tilbakefall som: *"tilbakefall blant dømte i kriminalomsorgen til ny dom som også skal*

gjennomføres av kriminalomsorgen".¹⁴⁸ De kriminelle er ingen homogen gruppe og hvilken form for straff som virker best kan variere fra person til person.

Ved vurderingen av om straff er egnet som middel for å bekjempe narkotikakriminaliteten, må man skille mellom straffens allmennpreventive og individualpreventive virkning. Innledningsvis i oppgaven var jeg inne på at narkotika er et helseproblem så vel som et samfunnsproblem. Det er således grunn til å verne både brukeren selv og allmenheten. Trygghet for samfunnet er et overordnet mål for regjeringens kriminalpolitikk.¹⁴⁹ Ved alvorlig kriminalitet vil derfor de allmennpreventive hensynene veie tungt og fengsel kan virke nødvendig. Regjeringen foretar stadig tiltak for å gjøre fengslene bedre tilrettelagt. Blant annet ble det i 2008 startet en prøveordning med "fotlenker" hvor de som fikk fire måneder eller mindre i ubetinget fengsel, eller har fire måneder igjen av prøvetiden, får sone hjemme som en forberedelse på å komme tilbake i samfunnet. Også tilrettelegging for den innsattes besøk av familie prioriteres.¹⁵⁰

Straffens tilsiktede virkninger og formål er at den skal virke avskrekkende på andre, den skal virke rehabiliterende og den skal hindre lovbryteren å begå nye lovbrudd i perioden hvor han straffes. I mange tilfeller vil straffen også føre med seg noen utilsiktede virkninger, og det er da særlig fengsel som det er snakk om. Altså vil straffen ha følger som ikke har vært meningen at den skulle ha. Som eksempel kan det her trekkes frem at fengsel har blitt omtalt som "kriminalitetsskole". Her stifter de innsatte kontakter og danner et nettverk med andre kriminelle. På den måten blir det enda vanskeligere å komme seg ut av et kriminelt miljø. Mange som sitter i fengsel blir deprimerte, får angst og føler seg ensom. Videre vil fengselsopphold kunne bidra til at man mister bolig, jobb og nettverk på utsiden. Det er flere faktorer som gjør at det å havne på rett kjøll, blir ekstra utfordrende etter et

¹⁴⁸ St.meld. nr. 37 (2007 – 2008) punkt 7.4.1

¹⁴⁹ Ibid, del 2

¹⁵⁰ Ibid, del 3

fengselsopphold. Et annet eksempel på utilsiktet virkning er at den strenge narkotikareguleringen har presset prisene på narkotika opp og gjør det norske markedet ekstra lukrativt for leverandørene å drive narkotikavirksomhet.

I henhold til statistisk sentralbyrå var det 7586 personer som i 2005 var siktet for narkotikalovbrudd, som tidligere hadde vært straffedømt. For at man skal bli omfattet av statistikken må tilbakefallslovbruddet ha skjedd innen en påfølgende fem årsperiode fra siste lovbrudd.¹⁵¹

8 Forholdet til utenlandsk rett

Narkotika er et globalt problem som reguleres av den enkelte stat. Alvorlige narkotikaforbrytelser er kriminalisert i alle de europeiske landene. Besittelse og bruk er derimot regulert forskjellig. De tre FN-konvensjonene¹⁵² om narkotika bidrar til en form for internasjonal regulering mellom stater som har ratifisert konvensjonene, og forplikter statene til en viss grad av regulering.

I mange europeiske land er narkotika kriminalisert på linje med Norge, men reaksjonsmåtene skiller seg fra hverandre. Blant de land som ikke forbyr bruk av narkotika er Portugal og Nederland. Portugal avkriminaliserte bruk i 2001 og i Nederland er mindre kvanta av cannabisprodukter, beregnet til eget bruk, unntatt strafforfølgning.¹⁵³ Videre varierer kvantumsgrensene i de forskjellige landene. Hva som er grensene for besittelse som ikke straffe-

¹⁵¹http://statbank.ssb.no/statistikkbanken/Default_FR.asp?PXSid=0&nvl=true&PLanguage=0&tilside=selectvarval/define.asp&Tabellid=09426

¹⁵² omtalt i punkt 3.2.3 i oppgaven

¹⁵³ St.meld. 30 (2011-2012) punkt 4.4

forfølges kan illustreres med ytterpunktene hvor grensen i Litauen går ved et kvart gram hasj mens grensen i Portugal hvor går ved ti dagers vanlig forbruk av all narkotika.¹⁵⁴

I 1993 ble ”European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction” (heretter: EMCDDA) etablert i Lisboa. Det er EUs narkotikaovervåkningssenter hvor Norge har vært medlem siden 2001. Organisasjonen ble etablert for at EU og dets medlemsland skal kunne ha en oversikt over hvordan narkotika er regulert i de andre medlemslandene og Norge. De holder oversikt over narkotikaproblemene rundt om i Europa og skal være til hjelp ved utformingen av regelverk og strategier.¹⁵⁵ Organisasjonens oppgaver er å levere objektiv og pålitelig informasjon som kan brukes til sammenligning av narkotikabruk og dets konsekvenser i EUs medlemsland.

Innad i Skandinavia er reguleringen av narkotika relativt likt, men med noen ulikheter, særlig hva gjelder strafferammene.

I Sverige er narkotikalovbrudd regulert i ”narkotikastrafflagen” (1968:64). Innførsel og utførsel av narkotiske stoffer er imidlertid regulert i ”lag om straff for smugling” (2000:1225). Både i narkotikastrafflagen og lag om straff for smugling er den øvre strafferamme satt til 10 år.¹⁵⁶ I Sverige har lovgiver definert hva som skal anses som narkotika¹⁵⁷, i motsetning til i Norge. Men også her bestemmer regjeringen hvilke stoffer som skal ansees som narkotika i en narkotikaliste. Den øvre strafferammen for befatning med narkotika er, i både narkotikastrafflagen og lag om straff for smugling 10 års fengsel. Altså betydelig lavere enn maksimumsstraffen i Norge.

¹⁵⁴ Odd Hordvin (2010)

¹⁵⁵ www.emcdda.europa.eu

¹⁵⁶ Ot.prp nr. 22 (2008-2009) punkt 4.2.3.1

¹⁵⁷ Narkotikastrafflagen seksjon 8

Danmark har tradisjonelt hatt et mer liberalt syn på narkotika enn Norge. Det er lov av 21. juli 1968 nr. 391 om euforiserende stoffer som setter straff for ulike former for befatning med narkotika. Men det er den danske straffeloven som hjemler de mer alvorlige tilfellene av narkotikalovbrudd. Den strengeste straffen for narkotikalovbrudd er 16 år og kommer til anvendelse dersom det skjer en overdragelse av en betydelig mengde særlig farlig stoff eller at overdragelsen for øvrig har hatt en særlig farlig karakter. Den danske straffeloven sier ikke uttrykkelig at bruk av narkotika er straffbart, men besittelse er.

I Finland er narkotikaforbrytelser hjemlet i den finske straffeloven.¹⁵⁸ I likhet med Sverige har de en øvre strafferamme på 10 år. Blant de momentene som blir vektlagt i det øvre sjiktet av strafferammen, er hvilket stoff det er snakk om, kvantum, om det er som ledd i organisert virksomhet, profittmotiv m.m.¹⁵⁹ Det er altså flere av de samme hensyn som ivaretas i de ulike lands lovverk.

Strafferammene i Norge står således i en særstilling i forhold til de øvrige nordiske landene. Også hva gjelder den konkrete utmålingen og straffenivået er Norge strengere enn våre naboland.¹⁶⁰

¹⁵⁸ Strafflag 19.12.1889/39

¹⁵⁹ <http://emcdda.europa.eu/html.cfm/index5174EN.html?pluginMethod=eldd.countryprofiles&country=FI>

¹⁶⁰ Ot.prp nr. 23 (1983-1984) punkt 3.5.1

9 Litteraturliste

9.1 Lover

- Grunnloven av 17. mai 1814
- Kriminalloven av 1842 (opphevet)
- Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10 (straffeloven)
- Opiumsloven av 1913
- Lov om legemidler og gifter av 20. juni 1964 nr. 5
- Lov om vegtrafikk av 18. juni 1965 nr. 4 (vegtrafikkloven)
- Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22. mai 1981 nr. 25 (straffeprosessloven)
- Lov om legemidler mv. av 4. desember 1992 nr. 132 (legemiddeloven)
- Lov om gjennomføring av straff mv. av 18. mai 2001 nr. 21 (straffegjennomføringsloven)
- Lov om ordning med lokaler for injeksjon av narkotika av 2. juli 2004 nr. 64 (sprøyteromsloven)
- Lov om straff av 20. mai 2005 nr. 28 (straffeloven) (ikke trådt i kraft)
- Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. av 17. juni 2005 nr. 62 (Arbeidsmiljøloven)
- Lov av 19. juni 2009 nr. 69 om endringer i midlertidig lov 2. Juli 2004 nr. 64 om prøveordning med lokaler for injeksjon av narkotika (sprøyteromsloven) m.m.
- Narkotikastrafflagen (1968: 64) Sverige
- Lag om straff for smugling (2000: 1225) Sverige
- Lov av 21. juli 1968 nr. 391 om euforiserende stoffer. Danmark
- Strafflag 19.12.1889/39 Finland

9.2 Forskrifter

- Forskrift om narkotika mv. av 30. juni 1978 nr. 8 (narkotikaforskriften)

- Forskrift om faste grenser for påvirkning av andre berusende eller bedøvende middel enn alkohol m.m. av 20. januar 2012 nr. 85
- Forskrift om prøveordning med narkotikaprogram med domstolskontroll av 16. desember 2005 nr. 1518

9.3 Internasjonale konvensjoner

- FN-konvensjon av 25. mars 1961 "Single Convention on narcotic drugs"
- FN-konvensjonen av 21. februar 1971 om psykotrope stoffer
- FN-konvensjonen av 20. desember 1988 om ulovlig håndtering av og handel med narkotika og psykotrope stoffer

9.4 Forarbeider

- NOU 1982: 25 "Narkotikalovbrudd, ran og heleri"
- NOU 1983: 57 "Straffelovgivningen under omforming"
- Ot.prp. nr. 23 (1983-1984) "Lov om endringer i straffeloven mv. (narkotikalovbrudd, ran og heleri)"
- Ot.prp. nr. 87 (1993-1994) "Om lov om endringer i straffeloven mv. (strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner)"
- St.meld. 27 (1997-1998)
- NOU 2002: 4 "Ny straffelov"
- Innst. O.nr. 118 (2002-2003) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven mv. (lovtiltak mot organisert kriminalitet og menneskehandel, gjengangerstraff mv.)"
- Ot.prp. nr. 90 (2003-2004) "Om lov om straff (straffeloven)"
- Ot.prp. nr. 56 (2003-2004) "Om midlertidig lov om prøveordning med lokaler for injeksjon av narkotika (sprøyteromsordningen)"
- Innst. O. Nr. 27 (2004-2005) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endring i lov 15. juni 2001 nr. 59 om stiftelser (stiftelsesloven)"

- St.meld. nr. 37 (2007-2008) ”Straff som virker – mindre kriminalitet – tryggere samfunn”.
- Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) ”Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning)”
- Ot.prp. nr. 59 (2008-2009) ”Om lov om endringer i midlertidig lov 2. juli 2004 nr. 64 om prøveordning med lokaler for injeksjon av narkotika (sprøyteromsloven) mv.”
- Prop. 97 L (2009-2010) ”Endringer i straffeloven 1902 mv. (Skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd)”

9.5 Rettspraksis

- Rt. 1971 s. 858
- Rt. 1977 s. 1207
- Rt. 1981 s. 252
- Rt. 1986 s. 943
- Rt. 1986 s. 1184
- Rt. 1987 s. 247
- Rt. 1987 s. 1394
- Rt. 1988 s. 314 ”Engelsk forsvarer”
- Rt. 1989 s. 46
- Rt. 1989 s. 685
- Rt. 1990 s. 340
- Rt. 1990 s. 455
- Rt. 1991 s. 600
- Rt. 1992 s. 128
- Rt. 1992 s. 989
- Rt. 1995 s. 238
- Rt. 1995 s. 242

- Rt. 1995 s. 471 "stuersaken"
- Rt. 1996 s. 170
- Rt. 1996 s. 1726
- Rt. 1997 s. 31
- Rt. 1997 s. 1994
- Rt. 1998 s. 267
- Rt. 1998 s. 407 "skrikdommen"
- Rt. 1998 s. 604
- Rt. 1999 s. 33
- Rt. 1999 s. 973
- Rt. 2000 s. 828
- Rt. 2000 s. 1446
- Rt. 2001 s. 1408
- Rt. 2003 s. 118
- Rt. 2003 s. 1082
- Rt. 2003 s. 1156
- Rt. 2004 s. 759
- Rt. 2005 s. 559
- Rt. 2005 s. 923
- Rt. 2005 s. 1473
- Rt. 2006 s. 1462
- Rt. 2007 s. 330
- Rt. 2008 s. 1217 "Wonderboy"
- Rt. 2009 s. 279
- Rt. 2009 s. 780
- Rt. 2009 s. 1531
- Rt. 2009 s. 1551
- Rt. 2010 s. 449
- Rt. 2010 s. 481

- Rt. 2010 s. 1052
- Rt. 2010 s. 1283
- Rt. 2010 s. 1391
- Rt. 2011 s. 962
- Rt. 2011 s. 1155
- Rt. 2011 s. 1210
- Rt. 2011 s. 1313
- Rt. 2011 s. 1744
- Rt. 2012 s. 1120
- Rt. 2012 s. 1297
- HR-2012-01694-A (sak nr. 2012/529)
- LB-2008-123353 "Broken lorry"
- LA-2010-047357

9.6 Juridisk litteratur

- Anders Bratholm og Magnus Matningsdal
Tittel: "Kommentarutgave til straffeloven" Anden del. Forbrytelser (1995)
- Ståle Eskeland
Tittel: "Strafferett" 2. utgave (2006)
- Johs. Andenæs
Tittel: "Alminnelig Strafferett" 5. utgave (2004)
- Johs. Andenæs. Samlet utgave av Kjell V. Andorsen
Tittel: "Spesiell strafferett og formuseforbrytelsene" (2008)
- Finn Haugen
Tittel: "Strafferett – håndbok" 3. utgave (2004)
- Johs. Andenæs og Anders Bratholm
Tittel: "Spesiell strafferett" (1995)
- Hans-Petter Jahre og Magnus Matningsdal

Kommentarutgave til straffeloven på internett. Universitetets blå kommentarutgave.
(1995)

9.7 Rundskriv

- Riksadvokatens rundskriv av 30. oktober 1998. Dokumentnummer: RA-1998-1
Saksgang: Ra 98-180. Forfatter: Tor-Aksel Busch og Morten Bjone
Tittel: ”Narkotikasaker - kvantumets betydning for den rettslige bedømmelse og bruk av forelegg”
- Riksadvokatens rundskriv av 5. juni 2006. Saksgang: 06-164. Forfatter: Tor-Aksel Busch og Kjerstin A. Kvande
Tittel: ”Riksadvokatens rundskriv nr. 1/1998 narkotikasaker – endrede retningslinjer for bruk av forelegg”

9.8 Artikler

- Kriminalomsorgsmelding utgitt av Justis- og beredskapsdepartementet
Tittel: ”Straff som virker” (”mindre kriminalitet – tryggere samfunn”)
Publikasjonskode: G-0403B (2008)
- Jan Sommerfelt Pettersen
Tittel: ”Oversikt over narkotikalovgivningens historie i Norge” (1989)
- Knut T. Reinås
Tittel: ”Narkotikalovbrudd og straff”
publisert på www.fmr.no (Forbundet mot rusgift) (2000)
- Leif Petter Olaussen
Tittel: ”Straffenivå og folks holdninger til straff i Norge”
Publisert på Universitetet i Oslo sin nettside (2010)
- Ragnhild Hennum
Tittel: ”Domstolenes utmåling av straff – en undersøkelse av rettspraksis”
Publisert på www.regjeringen.no (2002)

- Magnus Matningsdal
Tittel: ”Høyesteretts rolle i utviklingen av strafferetten”
TFS 2002-4 (2002)
- Asbjørn Sandbakken og Magnus Matningsdal
Tittel: ”Straffenivå og straffeteorier i norsk strafferett anno 2001”
Publisert i Jussens venner 01-2004. www.idunn.no (2004)
- Odd Hordvin
Tittel: ”Avkriminalisering av narkotika – hvor liberalt er Europa?”
Publisert på www.rus.no (2010)

9.9 Andre kilder

- Soria-Moria erklæringen fra 2005
- European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, på www.emcdda.europa.eu
- Statistisk sentralbyrå www.ssb.no
- Statens institutt for rusmiddelforskning www.sirus.no
- Hanna Hånes
Tittel: ”Kokain – faktaark”
Publisert på www.folkehelseinstituttet.no 16.01.12
- Store norske leksikon
- E-postkorrespondanse med riksadvokatens kontor